

DESNIČINI SUSRETI 2012.

INTELEKTUALCI I RAT, 1939.-1947. GODINE

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE I INTERKULTURNE STUDIJE

JANKOVIC CASTLE: HISTORIC SITE,
GENERATING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE RAVNI KOTARI REGION

Ova publikacija izrađena je uz pomoć Europske unije. Sadržaj ove publikacije isključivo je odgovornost Sveučilišta u Zagrebu i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije.

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of University of Zagreb and do not necessarily reflect the views of the European Union.

PF press

THIS PROJECT IS FUNDED
BY THE EUROPEAN UNION

A PROJECT IMPLEMENTED
BY THE UNIVERSITY OF ZAGREB

Desničini susreti 2012.

INTELEKTUALCI I RAT, 1939.-1947. GODINE

Hotel Donat, Majstora Radovana 7, Zadar, petak i subota, 14. i 15. rujna,
Kula Stojana Jankovića u Islamu Grčkom, nedjelja, 16. rujna 2012.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
„Desničini susreti“

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Hrvatsko društvo pisaca, Zagreb

Srpsko kulturno društvo »Prosvjeta«, Zagreb

Društvo za obnovu i revitalizaciju Kule Stojana Jankovića, Zagreb

»**DESNIČINI SUSRETI 2012.**«:
INTELEKTUALCI I RAT, 1939.-1947. GODINE

PROGRAM RADA /
SAŽECI IZLAGANJA

FF press
Zagreb 2012.

Vladan Desnica (Zadar, 17. rujna 1905. – Zagreb, 4. ožujka 1967.)

„V eć je sasvim mirisalo na rat. U ljude je bilo ušlo ono trijezno, okato nespokojstvo, ona šutljiva zabrinutost koja prodire do u kosti kao predvećernji hlad. Svak se zatvorio u svoj krug nastojeći da sebi dade izgled čovjeka koji se u javne stvari niti razumije niti voli da miješa i koji pazi samo na svoj posao. Čak i dojučerašnji vikači nadoše odjednom da je tako najpametnije. A u sebi, svak se dovija kako da iznese živu kožu i iznalazi neki svoj posebni način spasenja; u toj posebnosti kao da i leži jamstvo i uslov sretna ishoda, koji će, stoga, doći dijelom i kao nagrada za invencioznost same zamisli. Mnogi pripremaju, u najvećoj tajnosti, nekakav zaklon gdje će skloniti glavu »dok ne protutnji« (jer to će bez sumnje protutnjiti brzo, i glavno je izgurati prvi nalet). Neki, imućniji, udesili su »stopostotno sigurno« sklonište, proveli u njemu električno osvjetljenje iz akumulatora koje ne će zatajiti ni za vrijeme zračnog napada, snabdjeli ga svakovrsnim konzerviranim živežom sladokusno-izletničkog karaktera i drugim sitnim udobnostima; u nutrinu takvog skloništa detonacije će dopirati baršunasto prigušene. Drugi su uredili kućicu negdje na osami pri moru i spremaju se da u njoj provedu nekoliko robinzon-skih nedjelja, sa obilatim ribljim ručkovima pripravljenim na priprost ribarski način i s dugim partijama preferansa. I u svemu tome, i kod inače ozbiljnih poslovnih ljudi, ima nećeg ježuljivo-veselog, kao kod đaćića kad se zatvori škola zbog epidemije šarlaha, nećeg gotovo skautski idiličnog.“

(Vladan Desnica, »Božićna priča«. Citirano prema *Sabranim djelima Vladana Desnice. Knjiga III.*, Prosvjeta, Zagreb 1974., str. 194. Pripovijetka je prvi put objavljena u *Hrvatskom kolu* 1950. i zatim u zbirci *Olupine na suncu*, Zagreb 1952.)

„Postepeno im je blijedjela i prava slika onoga što su onda proživljavali: pamtili su do u tančine, i neizbrisivo, slike razrušenih zgrada, izraz od prepasti izobličених лица, izgled žrtava – a nedostajala im je jasna predstava duševnih stanja u kojima su tada bili, osjećaja koji su ih tada ispunjali. Nisu shvaćali kako su mogli da onako olako (– sad im se to činilo »olako« –) napuste svoju kuću i svoje stvari, da se ne pobrinu za njihovu sigurnost, da ne ponesu sobom neke potrebne i vrijedne predmete, da propuste neke neophodne, osnovne mjere koje je nalagao razbor. Potpuno su zaboravili da su pošli u dubokom uvjerenju da će ta strašna tutnjava i tréšnja roditi u roku od dva ili najviše tri dana mir i konac patnja i strahovanja, i da su, odlazeći, bili i odviše sretni što iznose živu glavu a da bi mogli da misle na sitnice; i da im se u onim časovima činilo doista sitnicom i nevažnim ono što im se sad čini i te kako »važnim«, »vrijednim«, »neophodnim« i »osnovnim«. Zato su sada svoj ondašnji postupak osuđivali kao neobjašnjivu rasijanost i grešnu lakomislenost.“

(Vladan Desnica, *Zimsko ljetovanje*, Zagreb 1950. Citirano prema *Sabranim djelima Vladana Desnice. Knjiga I.*, Prosvjeta, Zagreb 1974., str. 94.)

PRIPREMNI ODBOR

prof. dr. sc. Zvonko Kovač
Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

prof. dr. sc. Krešimir Nemec
Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

prof. dr. sc. Drago Roksandić
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Velimir Visković
Hrvatsko društvo pisaca u Zagrebu

Čedomir Višnjić
predsjednik, Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ u Zagrebu

Supredsjedatelji Pripremnog odbora:

prof. dr. sc. Zvonko Kovač
prof. dr. sc. Drago Roksandić

Tajnik Pripremnog odbora:

Branimir Janković
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Suradnica Pripremnog odbora:

Tihana Petričević

*Voditelj „Desničinih susreta“
programa društveno-humanističkih i kulturoloških istraživanja
Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*

prof. dr. sc. Drago Roksandić

Sedmi „Desničini susreti“, zadržavajući kritičko propitivanje fenomena suvremene kulture i povijesti, s težištem na komparatističkim pristupima, ove će godine nastaviti raspravu o temi *Intelektualci i rat, 1939. – 1947. godine*. „Kratko“ Dvadeseto stoljeće (1914.-1917/1918. – 1989.) mnogima je i „Doba ekstrema“, ništa manje i „Doba netrpeljivih“, ali i „Doba promjena“, jedva usporedivih s bilo kojom drugom epohom u pisanoj povijesti. Napose razdoblje 2. svjetskog rata (1939. – 1947.) komprimira svu temeljnu civilizacijsku problematiku 20. stoljeća. Njegova zastrašujuća ljudska cijena, nedoumice s kojima je započet te nedoumice s kojima je završen korištenjem atomske bombe i sa „željeznom zavjesom“ bitno su obilježeni scijentizacijom i intelektualizacijom „totalnog rata“, unutar i preko granica sučeljenih svjetonazorskih pretpostavki. Intelektualci su u tome ratu, u nepreglednom mnoštvu slučajeva, kako njegovi zagovornici tako i njegovi protivnici, a nadasve – akteri i žrtve, ljudi koji se očituju i ljudi koji šute... te svi skupa svjedoci kraja jednoga eurocentričnog svijeta. Uvažavajući različite mogućnosti istraživačkih kritičkih pristupa, ovogodišnji „Desničini susreti“ fokusirat će se na onovremene i suvremene ideološke aspekte prezentacije i reprezentacije navedenog razdoblja u kulturi i povijesti, kako u hrvatskom tako i širem južnoslavenskom okviru, odnosno u regionalnim kontekstima. Pritom će težište rasprava biti na predmetima istraživačkih interesa i pristupima koji dosada nisu bili kritički reflektirani.

„Desničini susreti 2012.“, kao i prethodni skupovi, imaju naglašeno istraživačku orijentaciju. Matična adresa „Desničinih susreta“ je Centar za komparativnohistorijske i interkulturene studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a u realizaciji sudjeluju partneri navedeni u ovoj knjižici.

**»Desničini susreti 2012.«:
*Intelektualci i rat, 1939. – 1947. godine***

P r o g r a m r a d a

Petak, 14. rujna 2012., s početkom u 09.00 sati

Otvaranje „Desničinih susreta 2012.“, 09.00-09.30
(Hotel Donat, Majstora Radovana 7, Zadar)

Velimir Visković
Zvonko Kovač, prof. dr. sc.
Drago Roksandić, prof. dr. sc.
Poruke „Desničinim susretima 2012.“

I. sjednica (predsjedava: Snježana Koren)

09.30-09.45: Drago Roksandić (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu)
Ratni dani Vladana Desnice

09.45-10.00: Olivera Milosavljević (Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu) *Srpski intelektualci i rat 1935-1945.*

10.00-10.15: Božo Repe (Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani) *Intelektualci, političke stranke i grupacije u Sloveniji u predvečerje Drugog svjetskog rata*

10.15-10.30: Sava Damjanov (Filozofski fakultet, Novi Sad) *Između ratnog Beograda i „radnih“ logora Nemačke: B. Lazarević i Vinaver*

10.30-10.45: Mateusz Sokulski (Sveučilište u Wrocławu) *Ratna iskustva osoba oko Kulture, najznačajnijeg časopisa poljske političke emigracije nakon Drugog svjetskog rata*

Rasprava, 10.45-11.15

Stanka, 11.15-11.30

II. sjednica (predsjedava: Miodrag Maticki)

11.30-11.45: Bojan Đorđević (Filološki fakultet u Beogradu i Institut za književnost i umetnost) *Intelektualci u ratu i okupaciji: smisao angažmana*

11.45-12.00: Miroslav Artić (Zagreb) *Antun Barac – angažirani 'bijeg' u vrijeme Drugog svjetskog rata*

12.00-12.15: Miranda Levanat-Peričić (Sveučilište u Zadru) *Fotezov prijevod Njemečkov romana Đavo govori španjolski (1940) naspram njegovih putopisa iz Theatralia (1944)*

12.15-12.30: Marina Jemrić (Ilok) *Lirski protest Julija Benešića*

Rasprava, 12.30-13.00

III. sjednica (predsjedava: Božo Repe)

13.00-13.15: Olga Manojlović Pintar (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd) *Španija, rat i revolucija*

13.15-13.30: Dragan Aleksić (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd) *Milan Antić o pristupanju Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu*

13.30-13.45: Petar Macut (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb) *Julije Makanec kao pročelnik za duhovni odgoj Ustaške mladeži*

13.45-14.00: Ilica Matičević (Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Zagreb) *U procijepu ideologije i estetike: slučaj Vinka Nikolića*

Rasprava, 14.00-14.30

Stanka za ručak, 14.30-16.00

IV. sjednica (predsjedava: Olivera Milosavljević)

16.00-16.15: Aleksandar Stojanović (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd) *Naučnik i politika: akademik Miloš Trivunac (1876-1944) između nacionalizma, nacizma i komunizma*

16.15-16.30: Martina Bitunjac (Sveučilište Sapienza, Rim / Humboldtovo sveučilište, Berlin) *Marija Radić i Mira Košutić: intelektualke u političkoj misiji*

16.30-16.45: Davor Stipan (Muzeji Ivana Meštrovića, Galerija Meštrović, Split) *Ivan Meštrović i Drugi svjetski rat*

16.45-17.00: Alberto Becherelli (Sveučilište Sapienza, Rim) *Impressions on Croatia. Croatian History, Language and Culture in the report of an Italian Consul (1943)*

Rasprava, 17.00-17.30

Stanka, 17.30-17.45

V. sjednica (predsjedava: Drago Roksandić)

17.45-18.00: Snježana Koren (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu) *Drugi svjetski rat u radovima Josipa Broza Tita*

18.00-18.15: Aleksandar Milić (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd) *Milovan Đilas (1939-1947): ilegala, revolucija, vlast*

18.15-18.30: Nebojša Stambolija (Institut za savremenu istoriju, Beograd) *General Pavle Jakšić – naučnik u uniformi*

18.30-18.45: Dragomir Bondžić (Institut za savremenu istoriju, Beograd) *Pavle Savić – naučnik u ratu*

18.45-19.00: Milan Gulić (Balkanološki institut SANU, Beograd) *Dr Siniša Stanković i Drugi svjetski rat*

Rasprava, 19.00-19.30

Večernji program, 19.30-20.15

Promocija izdanja

Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina (uredili), *Desničini susreti 2011.: Intelektualci i rat, 1939.-1947. Zbornik radova*, Plejada, Zagreb 2012.

Govore: dr. sc. Bojan Đorđević, dr. sc. Ivan Majić, prof. dr. sc. Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina, Ilija Ranić (Naklada Plejada, Zagreb).

*Subota, 15. rujna 2012., s početkom u 09.00 sati
(Hotel Donat, Majstora Radovana 7, Zadar)*

VI. sjednica (predsjedava: Enver Kazaz)

09.00-09.15: Daniela Čančar (Zadar) *Gottfried Benn između nacionalsocijalizma i unutarnje emigracije*

09.15-09.30: Ljiljana Bilbija (Osijek) *Miroslav Krleža – tragedija bivanja i smrt europske civilizacije*

09.30-09.45: Zvonko Kovač (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu) *Pisci i rat – Crnjanski i Krleža kao antipodi*

09.45-10.00: Ivan Majić (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu) *Intelektualac kao negativni dijalektičar: paralelno čitanje Adorna i Krleže*

10.00-10.15: Goran Miloradović (Institut za savremenu istoriju, Beograd) *Ideološke i političke posledice Drugog svetskog rata na pripadnike grupe „Zenit“*

Rasprava, 10.15-10.45

Stanka, 10.45-11.00

VII. sjednica (predsjedava: Zvonko Kovač)

11.00-11.15: Ivana Latković (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu) *Politički i književni nesporazum u paradigmi odnosa između riječi i stvari*

11.15-11.30: Enver Kazaz (Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu) *Etičko preispitivanje pobjednika (Slika NOB-a u romanu Gluvi barut Branka Ćopića)*

11.30-11.45: Miodrag Maticki (Institut za književnost i umetnost, Beograd) *Književnost na rubovima rata. Hibridnost memoarske, dnevničke i esejističke proze. Pogled maloumnog – eseji Bore Ćosića (Zagreb 2001)*

11.45-12.00: Peter Svetina (Sveučilište u Klagenfurtu) *Slovenski intelektualci i dječja književnost 1939-1947.*

12.00-12.15: Željko Milanović (Filozofski fakultet, Novi Sad) *Rat dolazi dugo. Pisanje Odjeka Šumadije o ratu tokom 1941. godine*

12.15-12.30: Bekim Sejranović (Oslo) *Kako se od poslijeratne postane predratna generacija*

Rasprava, 12.30-13.00

Stanka za ručak, 13.00-16.00

VIII. sjednica (predsjedava: Branimir Janković)

16.00-16.15: Šime Pilić (Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu) *Intelektualci i rat u spisima i zapisima braće Božidara i Nikole Adžije*

16.15-16.30: Barbara Riman (Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana) *Zora Ausec i slovenska nacionalna manjina u Rijeci*

16.30-16.45: Aleksandar Lukić (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd) *Jaša Prodanović u Drugom svetskom ratu*

16.45-17.00: Zoran Bajin (Univerzitetska biblioteka „Svetožar Marković“, Beograd) *Ideološka (r)evolucija Miroslava Spalajkovića: student i prijatelj Treće republike u kolaboraciji sa Trećim rajhom*

17.00-17.15: Veljko Stanić (Balkanološki institut SANU, Beograd) *Kultura i rat: Francuska i intelektualni krugovi Kraljevine Jugoslavije 1939-1941.*

Rasprava, 17.15-17.45

Stanka, 17.45-18.00

IX. sjednica (predsjedava: Šime Pilić)

18.00-18.15: Ivana Cvijović Javorina (Zagreb) *Udruženje njemačkih studenata u Zagrebu i Drugi svjetski rat*

18.15-18.30: František Šístek (Institut za povijest, Češka akademija znanosti, Prag) *Češki intelektualci i suočavanje sa poslijeratnim progonom sudetskih Nijemaca*

18.30-18.45: Giuseppe Motta (Sveučilište Sapienza, Rim) *Professor De Azcarate and the Protection of minorities. Some reflections on the question of nationality in Yugoslavia*

18.45-19.00: Ante Grubišić (Muzej Slavonije, Osijek) *Zasluge dr. Josipa Bösendorfera u spašavanju kulturne baštine tijekom i neposredno nakon Drugog svjetskog rata*

19.00-19.15: Vlatka Filipčić Maligec (Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzeji seljačkih buna, Gornja Stubica) *Intelektualci u ratu u hrvatskim muzejima*

Rasprava, 19.15-19.45

Završna rasprava, 19.45

(Branimir Janković, Ivana Cvijović Javorina, Zvonko Kovač, Drago Roksančić)

Nedjelja, 16. rujna 2012.

Kula Stojana Jankovića u Islamu Grčkom

09.00: Polazak iz hotela „Donat“ u Zadru u Islam Grčki, u Kulu Stojana Jankovića

09.30-09.45: Dr. sc. Uroš Desnica, dobrodošlica u ime vlasnika Kule i Udruge “Društvo za obnovu i revitalizaciju Kule Stojana Janković – Mostovi”.

09.45-10.00: Odavanje pošte Vladanu Desnici nad njegovim grobom u obiteljskoj crkvi sv. Đorđa

10.00-11.00: Obilazak obnovljenih dijelova Kule Stojana Jankovića te razgledanje novopostavljene Etnografske zbirke i Foto-izložbe „Ususret obnovljenoj Kuli“ u „Sali“ Kule

11.00-12.00: Šetnja okolišem Kule Stojana Jankovića

12.00-13.00: Obavijesti članova Pripremnog odbora „Desničnih susreta 2012.“ o radu na Zborniku radova „Desničini susreti 2012.“, o „Desničinih susretima 2013.“, o pravnom konstituiranju Centra za komparativno-historijske i interkulturne studije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te o daljnjem radu na programiranju i izgradnji Međunarodnoga sveučilišnog centra u Kuli Stojana Jankovića u Islamu Grčkom

13.00-14.00:

Zaključenje rada „Desničinih susreta 2012.“

i

domjenak

„Istina, nešto sam i napisao, početkom 1954, čini mi se, Jovan me zamolio da napišem rad o književnicima koji su bili aktivni pod okupacijom, i tada su smatrani saradnicima okupatora, izdajicama naroda. Svršio sam taj posao, začuđen brojem književnika koji su pisali u listovima i časopisima za vrijeme rata, istina – pjesmice o ljubavnim jadima i ljepoti sunčevih zalazaka i pripovijetke o opštim temama, bez ikakve veze s ratom. Bio sam iskreno ogorčen kako je neko mogao da piše te stupidnosti, gledajući sve zločine, i sav napor i grč naroda, s druge strane, čitavu jednu dramu epohe, zakrvljenost i sudar kontinenata, tragediju i epopeju naših naroda, kad su jedne grupe dovodile u pitanje ikakav oblik daljeg zajedničkog života, a druge su činile sve da spasu ljudskost, kako u svima nama ne bi ostale neprebolne traume. Tada sam zamrzio i larpurlatizam, koji je u teškim situacijama jednog naroda moralno gori i teži nego otvoreno suprotstavljanje. (Larpurlatizam je opravdan samo kao opozicija zahtjeva za doktrinarnom umjetnošću.) Taj rad o moralnim grbavcima iz vremena okupacije trebalo je da bude štampan u jednom jugoslovenskom časopisu koji je bio u pripremi, a u čijoj je redakciji bio i Jovan Popović. Jovan je bio vrlo zadovoljan kad je pročitao moj rad. Pa ipak, nakon nekoliko dana sam uzeo rukopis natrag i saopštio mu svoju odluku da to neću štampati, razmišljao sam i došao do zaključka da bi to, u stvari, bila denuncijacija a ne književna ocjena, jer se tu navode svi rado-vi, imena, brojevi listova i časopisa, datumi objavljivanja, dakle kompletan dosje za policiju. A to ne želim da radim. Jovan se složio sa mnom, mada je rekao da sam preosjetljiv. (S time se složio, čini mi se, i Radovan Zogović, ali on, vjerovatno, iz političkih razloga, a možda i iz drugih obzira, jer su se neki citirani pisci već bili uključili u književni rad novina, naših listova i časopisa, pa nije bilo ni zgodno ni humano praviti gužvu.) I nikad to nisam štampao. Srećom. Ne bi mogao sebi oprostiti da je neko imao nepritilika zbog mene.“

(Meša Selimović, „Jovan Popović“, u: *Sjećanja*, Beograd 1977., str. 291-292.)

„Z.[agreb], 24. XII. 1941.

Prilike sve teže.

Nije mi pravo što me najedanput zovu da surađujem u sadašnjim časopisima i dnevnicima. Odgađam i zatežem koliko mogu, ali nastaju i situacije da moram bar donekle pristati. Događa se također da prenose neke moje već štampane stvari (u originalu ili u prijevodu), ne pitajući za dopuštenje; stavljaju me pred gotov čin.

Ne idem nikamo, ne družim se ni s kim, ne vidim nego ljude koji mi sami dolaze. Takvih sada ima više – a zašto i čemu?

Ne upuštam se s njima u nikakve razgovore osim književnih.“

(Vladimir Nazor, *Sabrana djela, sv. XIX, Kristali i sjemenke*, uredio Nedjeljko Mihanović, Zagreb 1977., str. 203.)

»DESNIČINI SUSRETI 2012.«:
INTELEKTUALCI I RAT, 1939.-1947. GODINE

SAŽECI PRIOPĆENJA

Dragan Aleksić

Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd

inis@ptt.rs

Milan Antić o pristupanju Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu

Hronološki okvir istraživanja obuhvata period od kraja 1940. do 27. marta 1941. godine, odnosno neposrednu, protivrečnu i još uvek nedovoljno istraženu predistoriju političkih odluka jugoslovenskog državnog vrha da Kraljevina Jugoslavija pristupi Trojnom paktu, i državni udar grupe oficira koji je to, iako neformalno, odbacio. Budući da su ova dva oprečna i sudbonosna politička rešenja, koja je u kratkom vremenskom roku doneo jugoslovenski vojni i politički vrh, zemlju neminovno vodila u suprotne tabore zaraćenih strana, odredila joj u istoriji različitu sudbinu i imala fatalne posledice, i u istoriografiji su dobila različita tumačenja.

U brojnoj produkciji na ovu temu, uz relativno mali broj izvora prvog reda, uočljivo je i odsustvo važnih memoarskih izvora, kao što su sećanja važnih učesnika ovih događaja – Milana Antića, Petra Pešića, Petra Kosića. U međuvremenu pojavili su se novi izvori iz kojih se može dobiti poneka nova činjenica o predistoriji martovskih događaja – postala je dostupna dokumentacija Bezbednosne informativne agencije (BIA), objavljeno je svedočanstvo Danila Gregorića, u Arhivu SANU dostupna je zaostavština Mlana Antića. Smatrajući da svako tumačenje neposrednih učesnika ovih događaja a, naročito, svaki novi izvor zaslužuju pažnju, opredelili smo se da naučnoj javnosti predstavimo gledište ministra dvora Milana Antića, jednog od ključnih učesnika u ovim događajima. Analizirane su njegove teze: da je Jugoslavija mogla da odoli pritisku nacista i izbegne pristupanje Trojnom paktu; da je, kada je Pakt već potpisan, mogao biti sprečen državni udar i Antićevo viđenje reakcije relevantnih političkih činilaca na potpisivanje protokola o pristupanju Trojnom paktu – oficirskih krugova, Srpske pravoslavne crkve, V. Mačeka i krugova u banovini Hrvatskoj, Srpskog kulturnog kluba, udruženja veterana. Okosnicu izvorne građe čini njegova obimna izjava pred Komisijom za istraživanje puča 27. marta, data maja 1941. pred istražnom komisijom u okupiranom Beogradu (koja je tek nedavno predata Arhivu Srbije) i njegova zaostavština u Arhivu SANU.

Miroslav Artić

Doktorand, Poslijediplomski doktorski studij komparativne književnosti
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
miroslav.artic@gmail.com

Antun Barac – angažirani ‘bijeg’ u vrijeme Drugog svjetskog rata

Antun Barac (1894-1955), književni historičar, teoretičar i esejist, intelektualac u punom smislu te riječi, živio je i djelovao u vrijeme Drugog svjetskog rata u Zagrebu. Nije bio u prvim redovima onih intelektualaca i aktivista koji su u naponu snage zbog svojih istupa tragično skončali, niti se izravno sukobljavao sa tadanjim okupacijskim vlastima. No to ne znači da je tiho i mirno čekao skoćanje rata u nekakvoj sigurnoj zavjetrini. Na svoj je ‘samozatajan’ način djelovao, svojim se likom i djelom jasno i opredijelio naspram zala koja su se svakodnevno događala u to vrijeme u Hrvatskoj.

U radu se nastoji propitati karakter njegove odgovornosti i posebnost angažmana. Sve je to ostalo zabilježeno u spisima nastalim između 1941. i 1947. godine. Riječ je o zbirci tekstova ispisanih u razdoblju od četiri godine, od 1941. do 1944, koji su posthumno objavljeni 1965. godine pod naslovom *Bijeg od knjige*. Prvi je korak u tom pothvatu označiti njegov odnos prema kategoriji nacionalnoga te isto tako, kako je to sam isticao, odnos prema problemima nacionalne egzistencije. Važno je pritom utvrditi kako je i na koji način ulazio u polemiku s percepcijom ‘nacionalnoga’. Što je postigao svojim intervencijama u konstrukcije nacionalnog? Je li ispravio ili je samo rehabilitirao tadašnja “nastojanja da se neke ličnosti i pojave hrvatske književne prošlosti krivo protumače, ili da im se umanju značenje” (1947: 310). Sustavno će se prikazati koliko je u tome uspio i do kojih je rezultata dospio u svojoj ‘uzbuni’ rehabilitirajući i spašavajući činjenice hrvatske književne prošlosti.

U tom je nastojanju prepoznatljiv i njemu svojstven pristup ‘odmaka i distance’ koji valja obrazložiti, i stoga će se posebno istražiti odnos nacionalnog naspram književnosti u njegovom ratnom opusu. Kontekst rata i okupacije preslikava se u svim njegovim ratnim i poratnim spisima. Tako on cjelokupno književno stvaralaštvo i društvena zbivanja, i sva subjektivna proživljavanja, promatra kao nedjeljivu cjelinu. U tom duhu važno je analizirati odnose između traume, u kojoj i sam stvara, unutar same povijesti kao pripovijesti o subjektivnom doživljaju, i historije kao zbiru evidentiranih događanja o kojima s odmakom opet nastaje pripovijest pa na kraju i povijest.

Zoran Bajin

Univerzitetska biblioteka „Svetoazar Marković“, Beograd
zorbajin@yahoo.com

Ideološka (r)evolucija Miroslava Spalajkovića: student i prijatelj Treće republike u kolaboraciji sa Trećim rajhom

Miroslav Spalajković (1869-1951) – francuski đak, koji je doktorirao u Parizu *fin de siècle* i Drajfusove afere, potom istaknuti diplomata srpske i jugoslovenske države, dugogodišnji poslanik u Sankt Peterburgu i Parizu, jedan od tvoraca Balkanskog saveza, bliski saradnik Nikole Pašića, prijatelj (ukoliko ih monarsi uopšte imaju) kralja Aleksandra... Sa prozora srpskog poslanstva u Sankt Peterburgu gledao je same početke revolucije koja je obeležila XX vek i ubrzo svim političkim bićem upio antikomunizam na njegovim izvorima. Nekadašnji fanatični neprijatelj Austro-Ugarske, frankofil i germanofob, koji je, uprkos svom opsesivnom nacionalizmu, umeo da strasno govori o pacifizmu i veličini ideje Društva naroda, u vreme Drugog svetskog rata prišao je režimu generala Nedića i u žestokim člancima u novinama i govorima na radiju istupao ne samo protiv komunizma, već i protiv zapadnog liberaliza i demokratije, postajući pritom, kako su ratne godine odmicala, sve bliži savetnik srpskog Petena – što je poređenje koje je on sam prvi upotrebio. Poznat kao impulsivna, zanosima sklona ličnost („exalté“, „heißspornig“, „hothead“, kako su ga nazivale strane kolege), Spalajković je u kolaboraciju pre uleteo nego stupio. Ali, uprkos svoj privlačnosti primene Okamove britve i u istorijskim razmišljanjima, pripisivanje tog čina ovoj okolnosti čini se, na prvi pogled, kao previše prosto rešenje. Da li je pristajanje uz kolaborantski režim i reakcionarnu i profašističku ideologiju „Nove Srbije“ u „Novoj Evropi“ čoveka koji je pune četiri decenije bio bitan akter glavnog srpskog političkog toka, u suštini, ipak samo slučajnost, odstupanje, posledica karaktera i poznih godina, ili u njemu ima dubljih uzroka i zakonitosti? Na to pitanje, koje prevazilazi značaj sudbine jednog pojedinca, pokušaće da odgovori ovaj rad. Najvažniju izvornu građu za ulogu Miroslava Spalajkovića u Drugom svetskom ratu predstavljaju njegov lični fond u Arhivu Srbije, njegove hartije u vlasništvu porodice, tzv. Nedićeva arhiva u Vojnom arhivu u Beogradu i beogradska štampa iz perioda okupacije.

Alberto Becherelli

Sapienza University of Rome

alberto.becherelli@uniroma1.it

Impressions on Croatia. Croatian History, Language and Culture in the report of an Italian Consul (1943)

On September 1943, the Consul of Italian Minister of “Cultura Popolare” Bruno Zuculin, working for the “Department for Foreign Press” (Direzione Generale della Stampa Estera) agreed with the NDH and the Italian Ministers of Foreign Affairs to write a report about Croatian history, politics and culture entitled “Croazia”.

In the first half of the XX century Zuculin was consul in Brasil travelling in several places of South America but also in the Balkans (Beograd, Skopje, Zadar). After the WWII he wrote some books about South America and its resources as “L’Argentina e le sue ricchezze” (Argentina and its richesnesses, 1949). In the mentioned report “Croazia”, which consist of 67 pages, he wrote about Croatian history (from the origins to NDH), geography, economy, population (also about Croatian “diaspora”), religion (relations between Catholics, Orthodoxs and Muslims), literature and art, language, cities and countryside, folklore, *Poglavnik* and *Ustaše*, the role of NDH in Europe, relations between Italy and NDH.

Particulary interesting are the sections about Croatian intellectuals and artists, as Strossmayer, Mažuranić, Mestrović, or about NDH cities (Zuculin describes Zagreb, Karlovac, Dubrovnik, Sarajevo and Mostar) and about Croatian and Bosnian folklore (dances, music and traditional festivals). Again, the section about *Poglavnik* and *Ustaše*, shows a tipical example of the way in wich the reputation of Ante Starčević’ and his Party of Right’s was seriously damaged by Ustasha ideology and because of the atrocities against Serbs and Jews and their presumed “Rightist” heritage.

Although this was an occasional report, it is an important testimony of the Italian interpretation of Croatian history and the creation of NDH during WWII and was written during a particular moment in Italian and Croatian history, between the collapse of Fascism and Italian war capitulation on September 8th. The report is kept in the Italian Historical and Diplomatic Archive of the Minister of Foreign Affairs in Rome.

Ljiljana Bilbija

Doktorandica, Poslijediplomski doktorski studij „Književnost i kulturni identitet“ Filozofskog fakulteta u Osijeku
 ljiljanabilbija@gmail.com

Miroslav Krleža – tragedija bivanja i smrt europske civilizacije

Miroslav Krleža upućuje ekspresionističku viziju rata u najosebujnijoj dramskoj tvorevini *Kraljevu* i ostvaruje sliku ratnog kaosa u kojem svaka jedinka pokušava pronaći izlaz ili promaknuti interes. Krleža upriličuje stanje u kojem nema logike, pravila, zakona, sustavnosti, daje viziju sveopćeg urnebesnog u kojem se čovjek ne može snaći. Tijekom ratnog stanja ljudi čine radnje koje u drugim okolnostima ne bi činili, on je stanje *ludačkih dimenzija* u kojem ne vlada razum i logika, a čovjek, u okrilju *zmijuljstih gesta*, ne može vladati razborito, bori se za opstanak, ne bira sredstva. U ratu se ne biraju mudre riječi, nego kliču parole, pokliči, životinjski neartikulirani zvuci. Rat kod čovjeka dovodi na površinu najprimitivnije, najpoganskije, animalne instikte i nagone, a prigušuje sve civilizirano, kultivirano, humano. Krleža na ironičan način stavlja u kontrast slavenski barbarski mentalitet i stečenu europejstinu. Narodi su u ratu zaludeni onim što im serviraju oni koji žele voditi ratove. U ratu mali čovjek ne može po načelima logike shvatiti što je ispravno a što nije. Ljude pokreće jedna posebna energija kojoj se ne može opisati podrijetlo, a koja se prenosi s pojedinca na pojedinca, stvara se psihologija mase koja prouzročuje sindrom čopora. Ljudi su napeti i u strahu čine stvari koje su im inače strane. Rat je propast, ništavilo, smrt svega humanoga. Narod je u kolektivnoj ekstazi, bujici, bunilu, nije svjestan što čini, kao da je u transu. U ratu dolazi do izražaja čovjekova prikrivena djelomice animalna priroda. Postupcima ironije, sarkazma i humora uobličuje svu realnost predrača. I u zbirci je novela *Hrvatski bog Mars* izrečena osuda svakog ratnog stanja, ekspresionističke slike dominiraju masovnim scenama, u kaotičnoj stvarnosti i kolektivnom ludilu, a naturalistički ratni vrtlog prouzročuje krik, osveščivanje, poriv pobune, antiratni ugođaj. Stanje rata mijenja čovjekovu sliku svijeta, a Krleža je iznio ekspresiju umjetnika koji je u sukobu s takvim svijetom. Tematizacija politike, rata i povijesti izražena je u Krležinoj drami *Aretej ili Legenda o svetoj Ancili, rajskoj ptici*. Smi-

sao ljudskog života razložen je u ponavljanju obrazaca ljudskog ponašanja kroz povijest. Poimanje rata i pitanje vjere u humanizam i ljudsku pamet zaokupljaju nadarenog pojedinca i manifestira se u njegovim književnim dometima. Usamljeni pojedinac prosvjeduje protiv mraka i nazadovanja krvavog i zločinačkog što usporava ljudski napredak stoljećima. Kritički ostvaraji usmjerit će se prema Krležinoj misli o smrti europske civilizacije koja dominira tekstem o Areteju, a bit će izrečena i neupitna vjera u čovjeka i napredak čovječanstva.

Martina Bitunjac

Doktorandica, Sveučilište Sapienza, Rim / Humboldtovo sveučilište, Berlin
Martina.Bitunjac@gmx.de

Marija Radić i Mira Košutić: intelektualke u političkoj misiji

Marija Radić, rođena Dvořák, i njezina kćer Mira, imale su značajnu ulogu u jugoslavenskom odnosno hrvatskom kulturno-političkom društvu. Kao supruga vođe Hrvatske seljačke stranke Stjepana Radića, Marija Radić, učiteljica rodom iz Praga, osnovala je žensku organizaciju HSS-a Hrvatsko srce, te se borila, zajedno s mužem, za ženska prava. Od uspostave NDH ustaška propaganda ju je stilizirala u udovicu tzv. „ustaškog mučenika“. Njezina kćer Mira, udana Košutić, koja nakon očeve smrti prekida studij filozofije i preuzima rukovođenje zagrebačke knjižare, još je za vrijeme rata u ilegali pripremala, zajedno sa suprugom Augustom Košutićem, potpredsjednikom HSS-a, obnovu te stranke. Ambicije su bile uzaludne te je nakon rata Mira Košutić bila hapšena, a njezina knjižara demolirana od strane USAOH-a. Ovo izlaganje želi prikazati biografiju, djelovanje i mišljenje dviju aktivnih žena prije, tijekom i nakon Drugog svjetskog rata.

Dragomir Bondžić

Institut za savremenu istoriju, Beograd

dragomirbondzic@ptt.rs

Pavle Savić – naučnik u ratu

Veoma važan period života i rada Pavla Savića (Solun, 1909 – Beograd, 1994), istaknutog srpskog naučnika, bilo je vreme uoči, tokom i neposredno posle Drugog svetskog rata. Kada je 1939. godine počeo Drugi svetski rat Savić je prekinuo višegodišnji studijski boravak u Parizu tokom kojeg je radio u Institutu za radijum sa Irenom Žolio Kiri i učestvovao u eksperimentima koji su doprineli otkriću fisije. Juna iste godine je još u Francuskoj primljen u Komunističku partiju Jugoslavije, a po povratku u zemlju je započeo nastavničku karijeru na Beogradskom univerzitetu kao profesor fizičke hemije na Medicinskom fakultetu. Posle napada Nemačke na Jugoslaviju Pavle Savić se pridružio partizanskom pokretu i tokom rata bio rukovodilac za šifru Vrhovnog štaba. Na prvom zasedanju novembra 1942. izabran je za potpredsednika i poverenika za prosvetu AVNOJ-a. Aprila 1944. godine je kao član vojne delegacije upućen u Sovjetski Savez, gde se jedno vreme bavio naučno-istraživačkim radom, sarađivao sa istaknutim ruskim fizičarima i zalagao se, uz Titovu podršku, za sovjetsku pomoć u naučnom razvoju Jugoslavije, posebno u osnivanju Instituta za fiziku. Tokom prvih posleratnih godina Savić je postao član Srpske akademije nauka, nastavio je rad na Univerzitetu i obavljao niz važnih dužnosti, pre svega u organizaciji i radu Instituta za fiziku u Vinči i razvoju jugoslovenskih naučnih istraživanja u oblasti nuklearne energije.

Ivana Cvijović Javorina

Doktorandica, Poslijediplomski doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

ivana_cvijovic@yahoo.de

Udruženje njemačkih studenata u Zagrebu i Drugi svjetski rat

Udruženje njemačkih studenata u Zagrebu (*Vereinigung Deutscher Hochschüler – VDH*) okupljalo je studente jugoslavenske državljanke njemačke narodnosti između dvaju svjetskih ratova. Nakon Prvog svjetskog rata opao je broj Nijemaca i Austrijanaca u Zagrebu, ali se zadržao „njemački duh“ jer su mnogi stanovnici Zagreba i dalje govorili njemačkim jezikom. Međutim, unatoč austro-njemačkoj tradiciji u Zagrebu, prošlo je nekoliko godina prije nego su vlasti odobrile pravila udruženja, smatrajući da bi „njemačko-nacionalni ekskluzivitet“ takve organizacije mogao izazvati žestoke sukobe na Sveučilištu i u javnosti. Prilike su se promijenile krajem dvadesetih godina kada jačaju gospodarske veze između Jugoslavije i Njemačke pa se postojanje ovakvog društva više nije smatralo prijetnjom. Iako je svrha udruženja trebala biti isključivo prosvjetno-kulturne naravi, to jest „zajednički studijski rad“ te „negovanje druževnosti i prosvete među članovima“, a svaka politička djelatnost izričito zabranjena, sredinom tridesetih godina i među članove udruženja počinju prodirati ideje nacionalsocijalizma. Te ideje posebno su došle do izražaja u službenom listu udruženja *Student im Volk*, koji je izlazio od ožujka 1939. do ožujka 1940. godine.

Priopćenjem će se pokušati odgovoriti na sljedeća pitanja: Tko su bili članovi društva? Jesu li bili zatvorena skupina ili su nastojali i javno djelovati propagirajući svoje političke ideje i stavove? Jesu li jednoglasno prihvatili skretanje udruženja u nacističkom smjeru ili je bilo pokušaja otpora toj politici? Kakva je bila recepcija udruženja u javnosti? Kako su članovi u svojim kasnijim pisanim svjedočanstvima interpretirali navedeno razdoblje i svoju ulogu u njemu? Rad bi naposljetku trebao pokazati koliko je ta ideologizacija bila povezana s prilikama u Njemačkoj, a koliko je bila rezultat specifičnih društvenih prilika prostora na kojemu je udruženje djelovalo.

Daniela Čančar

Doktorandica, Sveučilište u Zadru

danielacancar@gmail.com

Gottfried Benn između nacionalsocijalizma i unutarnje emigracije

Njemački pjesnik Gottfried Benn (1886-1956) postao je 1932. godine članom Pruske akademije umjetnosti koja je od 1933. godine djelovala pod okriljem nacističke vladavine te i sam podržao nacionalsocijalističku ideologiju. Godinu dana kasnije Benn uviđa svoju slijepu političku iracionalnost, a 1938. godine zbog sve većeg negodovanja nacista prema njegovim djelima stavljen je na crnu listu i biva kažnjen zabranom pisanja. U svojim esejima i javnim govorima Benn navodi motive zbog kojih je stao na stranu nacionalsocijalista, ali iznosi i svoje razočarenje u njihove ideale koji su se pretvorili u užas i strah nacističke diktature. Gottfried Benn, za razliku od mnogih njemačkih pisaca i intelektualaca koji su se protivili režimu, ne odlazi u izgnanstvo, uz zabranu pisanja i objavljivanja ostaje unutar Trećeg Reicha, potpuno se povlači iz političkog angažmana i bira takozvanu unutarnju emigraciju. Odabrani eseji i govori (*Nova država i intelektualci*, *Umjetnost i moć*, *Odgovor književnim emigrantima* i dr.) u kojima Benn iznosi osobne stavove prema vladajućem političkom uređenju uoči i tijekom Drugog svjetskog rata predmet su istraživanja ovoga rada.

Sava Damjanov

Filozofski fakultet u Novom Sadu
 koderdam@nscable.net

Između ratnog Beograda i „radnih“ logora Nemačke: B. Lazarević i Vinaver

Dva značajna aktera srpskog modernizma, Branko Lazarević (1883-1968) i Stanislav Vinaver (1891-1955), našli su se tokom Drugog svetskog rata u različitim okolnostima lične neslobode. Dok je Lazarević kao ugledni diplomata bivše države uspeo da se domogne Beograda i u njemu provede godine okupacije, Vinaver je čitav rat proveo u koncentracionim logorima Trećega rajha. Njihova sećanja na te godine svedoče o istovetnom, kataklizmičkom doživljaju ratnoga haosa, ali i bitno drugačijim pogledima na mnoga etička, kulturološka pa i politička pitanja. *Dnevnik jednoga nikoga* Branka Lazarevića objavljen je tek 2008. (posthumno), a *Godine poniženja i borbe* Stanislava Vinavera 1945. (u tek oslobođenoj Jugoslaviji), što već samo po sebi govori o suprotstavljenim pozicijama ovih autora: za prvoga, rat se ne završava porazom Nemačke i njenih saveznika, naprotiv – on traje i tokom formiranja nove, komunističke vlasti; za drugog, sam čin izlaska iz logora predstavlja ulazak u slobodu, bez obzira na okolnosti koje ga u domovini čekaju. Ako je za obojicu sam rat svojevrсни silazak u Had, onda izlazak u Čistilište i katarza nisu isti: ostajući dosledan antikomunista, Lazarević vodi svoje dnevnike sve do hapšenja (krajem četrdesetih godina 20. veka), dok Vinaver pokušava već od 1945. da se uklopi u mirnodopski establišment – pre svega onaj književni. Zato se ratni Beograd – paradoksalno ili ne? – ukazuje u ovim dragocnim i neobičnim knjigama kao manja tamnica od posleratne jugoslovenske stvarnosti, o kojoj (kao o apstraktnom, ali žuđenom carstvu slobode!) jedinka zatočena u „radnim“ logorima Nemačke mašta. Iz te protivrečnosti proizilaze i raznolike intelektualne opservacije, esejističke refleksije i filozofeme koje (opet paradoksalno ili ne?) dominiraju i u Lazarevićevim (1942-1947) i u Vinaverovim (1941-1944) memoarsko-dnevničkim zapisima.

Bojan Đorđević

Institut za književnost i umetnost, Beograd
Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
bojan.djordjevic@ikum.org.rs

Intelektualci u ratu i okupaciji: smisao angažmana

U tzv. "smutnim vremenima", kakva su nesumnjivo vremena rata i okupacije, pored etičkih i egzistencijalnih pitanja, pred intelektualce su se postavljale i epistemološke dileme. Sve one vezane su za problem koji bi pesnik definisao stihom: "Čemu pesnici u olovna vremena?" Dakle, smisao intelektualnog angažmana ukazivao se kao direktno opozitan besmislu ratnih patnji i žrtava. To traganje za izgubljenim smislom bilo je i sinhronijsko i dijahronijsko. Postavljala se dilema ne samo čemu, već i ima li prava intelektualac da se angažuje u ratu i okupaciji, pogotovo kada se – što je bio slučaj u tadašnjoj Srbiji – nije slagao ni sa jednim modelom nametanim ni od okupatora, ni od domaće vlasti, ni od dva pokreta otpora. S druge strane, postavljalo se i retroaktivno pitanje smisla intelektualnog angažmana u prošlosti. Čemu taj angažman, ako se sadašnje trpljenje i dehumanizacija nisu mogli sprečiti? U tom dvojstvu odvijala se intelektualna drama većine tadašnjih intelektualaca.

Vlatka Filipčić Maligec

Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica
vlatka.maligec@mhz.hr

Intelektualci u ratu u hrvatskim muzejima

Izlaganje bi prikazalo gdje se u muzejskim postavima u Hrvatskoj može naći prikaz djelovanja intelektualaca tijekom rata, bilo da se radi o memorijalima posvećenim upravo njima, ili je njihovo djelovanje prikazano u gradskim ili regionalnim muzejima.

Osim identifikacije postava u kojima je moguće naći materijal za ovu temu analizirao bi se način na koji se pristupilo u svakom pojedinom slučaju. Koji intelektualci su prikazani u muzejima i muzejskim postavima? Je li to rezultat objektivnih okolnosti ili politike? Analizirala bi se i sakupljačka djelatnost muzeja te njihova okrenutost sakupljanju građe kojom bi se prikazala ova tema.

Može se postaviti pitanje zašto u Galeriji Meštrović upoznajemo samo umjetnika Meštrovića, ali ne i intelektualca i djelatnog političara? Možemo li što saznati o Meštrovićevom djelovanju tijekom rata u nizu muzejskih postava koji su njegovom djelu posvećeni u Hrvatskoj? Veći je broj postava i muzejskih ustanova, prirodno, posvećen upravo likovnim umjetnicima, te se slična pitanja mogu postaviti i u nekim drugim slučajevima.

Sudbina pojedinih memorijala povezala je i dva rata: kuća obitelji Ribar u Vukmaniću devastirana je tijekom Domovinskog rata, stradao je Teslin memorijalni muzej u Smiljanu, a jednako tako i dio fundacije Ivana Meštrovića.

Naši današnji muzejski postavi koji govore o intelektualcima zahvaćenima viorom Drugog svjetskog rata govore i o nama koji se očitujemo ili šutimo, koji obnavljamo i nanovo gradimo ili pak ostavljamo onakvim kakvo je neki drugi rat uništio.

Ante Grubišić

Muzej Slavonije, Osijek

ante.grubisic@mso.hr

Zasluge dr. Josipa Bösendorfera u spašavanju kulturne baštine tijekom i neposredno nakon Drugog svjetskog rata

Dr. Josip Bösendorfer, do Drugog svjetskog rata ugledni profesor, upravitelj gimnazija, gradski zastupnik, povjesničar i dopisni član triju akademija, početkom rata na ovom prostoru silom prilika postao je ravnatelj Gradskog muzeja zamijenivši Franju Buntaka koji odlazi za karijerom u Zagreb. Bösendorfer odmah porađuje na pridruživanju gradske knjižnice i građe gradskog arhiva, te se tako formira centralna kulturna ustanova u kojoj on potiče i znanstveni rad osnutkom publikacije *Osječki zbornik*, u kojoj piše većinu tekstova. Međutim, u prvi plan dolazi zaštita kulturnih dobara koja su tada izložena velikom ratnom pustošenju. Zaštitom kulturnog blaga Bösendorfer se aktivno bavio još od 1933. i osnutka Arheološkog kluba "Mursa" – usko povezanog s Muzejem, za koji otkupljuje razne predmete, nadzire građevinske radove pazeći na arheološki materijal, financira arheološka iskopavanja, prikuplja slike i knjige za buduću galeriju i knjižnicu i sl. Klub u kojem Bösendorf dolazi u otvorene sukobe s pojedincima i skupinama dobar je primjer sudbine ljudi iz kulturnog miljea kao i samih kulturnih dobara u ratom vremenu. Već na samom početku rata Društvo zapada u veliku krizu jer ga napuštaju neki članovi i prilaze Njemačkoj narodnoj skupini, uključujući se u akciju osnivanja vlastitog muzeja (Heimatismuseuma), s kojim će i "Mursa" i Muzej, a zapravo Bösendorf, imati velikih neprilika oko postojeće muzejske građe koju ovi hoće prisvojiti kao njemačku. U isto vrijeme, dio članstva srpskog i židovskog podrijetla deportiran je u logore. Pljačka Židova i Srba započela je pod „stručnim“ nadzorom aktivnog člana „Murse“ koji se priključio akciji Njemačke narodne skupine na skupljanju predmeta njemačkih obilježja; najprije od njemačkih obitelji, a kasnije i iz židovskih kuća. Bogatiji Židovi i Srbi, posjednici raznih umjetnina, radije su poklanjali osječkom Gradskom muzeju svoje predmete negoli predavali po naredbi redarstvu ili Heimatismuseumu u kojem ipak završava puno oduzetih predmeta. Bösen-

dorf nastoji što više zaplijenjenog izvući od redarstva i iz razloga što je veći broj predmeta otpreman izvan Osijeka. Razni inventar, arhivalije, muzikalije i sl., kako iz pravoslavne općine u Donjem gradu, tako i iz crkve u Bijelom Brdu spašava od grabeži i uništenja prenošenjem u muzej, a već ih prvih dana nakon rata vraća. Veliku pomoć pruža mu prijatelj, sveučilišni profesor dr. Viktor Hoffler, ravnatelj Arheološkog muzeja u Zagrebu, koji i sam ima puno problema u zaštiti kulturnog blaga. Iako je za cijelo vrijeme NDH ravnatelj Muzeja, Bösendorfer to ostaje i poslije rata, jer se u ratnim vremenima nije miješao u političke stvari, a uz to je bio i vrlo zaslužan za spomenuta spašavanja umjetničkih predmeta i arhivalija. One iz kulturnog kruga koji nisu imali nikakve krivice u ratnim događanjima, kao npr. Oto Švajcer, Bösendorfer nastoji izvući iz logora uz izliku kako su neophodni za rad Muzeja. Prvih dana mira započinje i potragu za otuđenim arheološkim i drugim predmetima umjetničke ili povijesne vrijednosti, koji su vlasništvo osječkih građana, pa traži restituciju. Akcija je bila usklađena s radom Komisije za utvrđivanje štete na kulturnohistorijskim predmetima i prirodnim znamenitostima Jugoslavije i Gradskom komisijom za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Kako bi se spriječile nove poslijeratne pljačke, Muzej postaje sabirni centar u koji se smještaju predmeti iz slavonskih dvoraca.

Stekavši tako velike zasluge u spašavanju kulturne baštine tijekom i neposredno nakon Drugog svjetskog rata, a koje su danas malo poznate, neočekivano se sukobio s novim režimom nakon što 1947. priređuje novi dvobroj *Osječkog zbornika*. U tom II. i III. broju napisao je 4 članka i više kraćih priloga, među svime i opsežnu studiju „Pravoslavni element kao sekundarni faktor u oblikovanju građanskog staleža u Osijeku“ za koju je arhivsku građu počeo istraživati još prije rata u Srpskoj pravoslavnoj crkvenoj opštini u Donjem gradu s kojom je uvijek bio u dobrim odnosima i gdje mu je velikodušno ustupljena. Opsežan i gotovo pionirski rad na ovu temu koji nastoji prikazati kakvu-takvu povijest pravoslavnog žiteljstva ili jednog njegovog dijela u Osijeku – ostao je to do danas. Inspiriran knjigom D. J. Popovića *O Cincarima* veliki dio svoga rada posvetio je njima i to kao onom dijelu društva koji je stvarao tzv. pravi građanski stalež, no bez namjere pisanja isključivo o njima. Ono što se desilo Popoviću kada je napadnut da vidi i nalazi Cincare i tamo gdje ih nema, te kako bezra-

zložno cincariše ljude; dok se u pozadini zapravo radi o puno dubljem i širem problemu odnosa Srba i Cincara kroz povijest, dogodilo se i Bösendorferu ali s puno većim posljedicama. Tako po objavi *Zbornika* nastaje pravi skandal na razini države, kada organ Komunističke partije Jugoslavije, beogradski dnevni list *Borba*, objavljuje poduži nepotpisani članak pod naslovom „Zbornik gluposti, nenaučnosti i neprijateljskih ispada“, čime započinje prava politička hajka na *Osječki zbornik*, odnosno Bösendorfera. Za autora pseudokritičkog članka već je i sam naslov „Pravoslavni element kao sekundarni faktor...“ izgleda bio dovoljan za napad na autora i izbjegavanje bilo kakve riječi pohvale. Uzalud se autor branio kako su Ministarstvo prosvjete i Muzej Srba u Hrvatskoj imali prilike recenzirati rad na koji nisu imali nikakve primjedbe. Nakon osude od strane *Borbe* studije koja „propagira rasnu mržnju i šovinizam“ uslijedila su distanciranja dijela lokalnih vlasti od Bösendorfera i administrativna zabrana publikacije, stoga je morao napustiti ravnateljsko mjesto u Muzeju, te je samozatajno u mirovini nastavio raditi na povijesti agrarnih odnosa u Slavoniji, premda na kraju Vrhovni sud prihvaća žalbu i odbacuje presudu Okružnog suda čime se zaključio ovaj nepotrební spor.

Milan Gulić

Balkanološki institut SANU, Beograd

milan.gulic@gmail.com

Dr Siniša Stanković i Drugi svjetski rat

U radu se analizira ličnost dr Siniše Stankovića, jednog od najznačajnijih jugoslovenskih i srpskih biologa, naučnika od izuzetnog značaja i međunarodnog ugleda. Njegov životni i radni vijek protegli su se i na sredinu 20. stoljeća, jednog od najtežih perioda u ljudskoj istoriji. Siniša Stanković je prošao put od naučnika, preko zatočenika logora na beogradskoj Banjici do visokopozicioniranog jugoslovenskog političara u posljednjim ratnim i prvim poratnim godinama. Neobična staza od biologa svjetskog glasa, preko člana Glavnog štaba za Srbiju do člana brojne jugoslovenske delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu predmet je našeg istraživanja. Jasno je da se dinamičnost života i rada dr Siniše Stankovića poklopila sa dinamičnošću istorijskih događaja na jugoslovenskom prostoru. Rad je zasnovan na neobjavljenim izvorima pohranjenim u fondovima Arhiva Srbije, Arhiva Jugoslavije i Istorijskog arhiva Beograda, kao i na memoarskoj i stručnoj istoriografskoj literaturi i dnevnoj i periodičnoj štampi.

Marina Jemrić

Doktorandica, Poslijediplomski doktorski studij „Humanističke znanosti“
Sveučilišta u Zadru
marina.jemric@gmail.com

Lirski protest Julija Benešića

U razdoblju socijalno angažirane literature, kada pojedini autori u svojim književnim tekstovima aktualiziraju tadašnje važne socijalne i nacionalne probleme njihovog vremena, nastaje i pjesnička zbirka *Fili: kanconijer ili pjesmarica* Julija Benešića. Pjesme sadržane u istoimenoj zbirci poprimaju oblik dnevnickog kontinuiteta koji je ovjeren dvjema godinama, 1940. i 1941., a koji je objelodanjen nakon Benešićeve smrti, točnije, 1965. godine. Njegov lirski izraz sadržan u istoimenoj zbirci poprima odlike poetskog individuumu unutar postojećih pjesničkih struja, a pored toga, on zbog artikulacije tadašnje društvene zbilje satkane od brutalnih ratnih događanja igra ulogu dokumenta vremena, odnosno autorovog lirskog protesta protiv zločina. Radom se zato ukazuje na osnovne poetske postavke dosad gotovo neanalizirane Benešićeve pjesničke zbirke, ali i na dvojaku prirodu tematskog okvira sadržanog u zbirci, čije se jedno usmjerenje odnosi na subjektive komunikacijske dodire s njegovom imaginarnom ljubavlju, dok je s druge strane on usmjeren na provokacijsko propitivanje sumornog stanja rata, okupacije i stradanja, pri čemu treba naglasiti kako tematsku pozadinu pojedinih lirskih primjera čini i njihov kombinacijski odnos. Rad nadalje skreće pozornost i na prisutnost ironije i sarkazma kao lirskih komponenti aktivnih u prostoru pjesničke zbirke, koje na specifičan način cjelokupnoj zbirci daju humoran ton, nastao kao odraz autorske samoobrane pred navalom tadašnjih nemilosrdnih društvenih zbivanja.

Enver Kazaz

Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu

kazazenver@hotmail.com

Etičko preispitivanje pobjednika (Slika NOB-a u romanu *Gluvi barut* Branka Ćopića)

Autor se bavi odnosom pisca Branka Ćopića kao učesnika Drugog svjetskog rata i komunističke revolucije izvršene u njemu prema etičkoj dimenziji ratnih i revolucionarnih zbivanja u Bosanskoj Krajini. Uviđajući da je ideološka moć kreirala mit o etičkoj neupitnosti rata i revolucije kao telosa povijesnog kretanja koje je upravljeno ka dolasku komunističke revolucije, Ćopić u *Gluvom barutu* dekonstruira taj mit, kritički sagledava praksu partizanskih zločina, pokazujući da se povijesno i revolucionarno zlo internaliziralo u pojedince. *Gluvi barut* kao višestruko kodirana metafora rata i revolucije dovodi u pitanje i osporava ne samo komunistički revolucionarni mit, nego i globalni mit o etičkoj neupitnosti antifašističkog pokreta. Na toj osnovi Ćopić jest subverzivni pisac, koji je na *gorkim talozima povijesnog iskustva* začeo subverzivnost romana o partizanskom pokretu. Etički poraz pobjednika je stoga dvostruk, jer u ratu i revoluciji pobjednik je ubilački, a u miru on razvija ideološki postuliran mit kao lažnu interpretaciju krvave povijesti. Autor naglašava i nužnost reinterpretacije Ćopićeva mjesta u kanonu interliterarne južnoslavenske zajednice, budući da je esencijalistička kritika Ćopića proglasila isključivo za *partizanskog pisca* i *pisca za djecu sa tzv. Krajiškim humorom*.

Snježana Koren

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

skoren@ffzg.hr

Drugi svjetski rat u radovima Josipa Broza Tita

Pripovijest o „Narodnooslobodilačkoj borbi“ bila je važna uporišna točka u legitimacijskom diskursu jugoslavenskih komunističkih vlasti: još tijekom rata NOB je prikazivan kao utemeljujući događaj druge Jugoslavije, a poslije rata postao je jedan od ključnih čimbenika u pokušajima oblikovanja zajedničkog nadnacionalnog/jugoslavenskog identiteta. Predodžba o zajedničkoj borbi svih jugoslavenskih naroda i narodnosti protiv okupatora i njihovih pomagača bila je ugrađena u same temelje dominantne ideologije *bratstva i jedinstva*. Snažno uvjerenje o tome da je NOB događaj od izuzetnog značaja ne samo u povijesti jugoslavenskih naroda, nego i u svjetskim razmjerima, može se zapaziti u tekstovima ljudi iz najužeg partijskog vrha već tijekom rata. Među njima su ključnu ulogu svakako imali ratni tekstovi Josipa Broza Tita: u njima su formulirane osnove narativa o NOB-u te izložena osnovna partijska linija za interpretaciju uzroka, povoda i tijeka rata, kao i njegovih tekovina. Kao i u mnogim drugim sferama političkog i javnog života, sukob sa SSSR-om utjecao je i na promjene narativa o NOB-u. U političkom referatu Josipa Broza Tita na Petom kongresu KPJ-a 1948. godine prikazan je historijat KPJ-a koji je svojim odabirom događaja, ocjena i argumenata trebao poslužiti kao potvrda ispravnosti politike vodstva partije u trenutku kad je ono bilo izloženo oštrim kritikama SSSR-a i ostalih zemalja „narodne demokracije“. Upravo je NOB prikazan kao vrhunac borbe jugoslavenskih komunista za revolucionarni preobražaj društva, pa iz tog vremena datira i izjednačavanje NOB-a sa socijalističkom revolucijom. Ovaj je referat sljedećih godina zadobio status kanonskog teksta prema kojemu se oblikovala, pisala i poučavala povijest NOB-a i partije: dugo vremena bio je ne samo glavni izvor informacija za povijest NOB-a, već i interpretacija i konstrukcija značenja. Istovremeno su pokušaji da se učini iskorak izvan zadanih interpretativnih okvira postali izvorištem polemika i sukoba, kako u historiografiji, tako i u politici, osobito od početka 1960-ih nadalje.

Zvonko Kovač

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

zkovac@ffzg.hr

Pisci i rat – Crnjanski i Krleža kao antipodi

U okviru širega istraživanja poetike i ideologije Miloša Crnjanskog i Miroslava Krleže, s naglaskom na njihove antipodne osobitosti, analiziraju se u odabranom razdoblju, od 1938. do 1947. godine, prije svega, njihovi non-fikcionalni ili poluknjiževni tekstovi – novinski tekstovi, eseji i dnevnici, u kojima se tematizira predstojeći, aktualni i netom završeni rat. Polazne pretpostavke i rezultati kompleksne, poredbeno-interkulturene ili međuknjiževne rasprave dovode se u vezu s već izvršenim sličnim istraživanjima unutar njemačke književne historiografije o paraleli Gotfried Benn – Bertolt Brecht (kao npr. u radovima W. Fricka i G. Saße), s namjerom da se rasprava otvori i prema drugim antipodnim poetikama i situacijama u južnoslavenskim književnostima, odnosno u određenom povijesnom kontekstu srednje i jugoistočne Europe.

Ivana Latković

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

ilatkovi@ffzg.hr

Politički i *književni nespোরазум* u paradigmi odnosa između riječi i stvari

Oslanjajući se na esej Jacquesa Rancièrea „Književni nespоразум“, u radu će se na primjerima romanesknih ostvarenja hrvatske i slovenske književnosti pedesetih godina, kao i na temelju književnopovijesnih konstrukata poslijeratnog razdoblja, pokušati pobliže odrediti te usporediti razlike i podudarnosti opprisutnjenja krize i razgradnje staroga reprezentacijskog poretka proizašlog iz krute socijalističke stvarnosti i njihova prijelaza u novi, oporbeno modernistički.

Na temelju Rancièreova tumačenja prekomjernosti, viška značenja u odnosu između riječi i stvari, te njegova korespondiranja s danim društvenim sistemom, kao i onodobnim književno-kritičkim očitovanjima, nastojat će se prikazati sličnosti i razlike u modelima i strategijama fikcionalna manevriranja u odazivu na ideološku danost (prije svega u smjeru podr(a)žavanja *učinka realnog* i očuvanja staroga prikazivačkog režima, odnosno odmaka od referencijalnog) te će se, posljedično tome, pokušati osvijetliti razlozi možebitno upornije socijalne zadanosti književnih tekstova slovenskih autora.

Miranda Levanat-Peričić

Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru
 miranda.levanat@zd.t-com.hr

Fotezov prijevod Němečekova romana *Đavo govori španjolski* (1940) naspram njegovih putopisa iz *Theatralia* (1944)

Roman češkog pisca i diplomata Zdeněka Němečka (1894-1957) *Ďábel mluví španělsky* objavljen je u okupiranom Pragu 1939. godine, da bi ubrzo, nakon što je uslijedio Francov konzularni prosvjed, knjiga bila zabranjena. No, već sljedeće godine, 1940., u predratnom Zagrebu objavljen je prijevod Marka Foteza pod naslovom *Đavo govori španjolski*, što je do danas ostao jedini strani prijevod te knjige. Odgovor na intrigantno pitanje o ključnim i spornim mjestima Němečekova romana, koja su s jedne strane uznemirila Franca, a s druge potaknula Foteza na prijevod, dijelom se može pronaći u samom djelu, u načinu reprezentacije Španjolskog građanskog rata. Roman je strukturiran kao fiktivna dnevničko-putopisna ratna reportaža češkog slikara Miroslava Roušara, koja je u konvencionalnoj maniri pronađena rukopisa igrom slučaja završila u rukama češkog veleposlanika u Barceloni. On zatim postaje fiktivni posrednik između čitatelja i pripovjedača koji usred vihora građanskog rata kreće na putovanje potrage za razlozima tragičnih zbivanja u Španjolskoj. U obavijesnim razgovorima koje pritom vodi sa sugovornicima, izabranim uglavnom prema određenim reprezentativnim stereotipovima, odnosno primjernim figurama španjolskog društva, raspliću se pitanja lokalne i nacionalne povijesti i umjetničke baštine i oblikuje svojevrsni "kulturni katalog" u kojemu se vremenom očituje sve naglašenija priklonjenost Kataloniji kao žarištu otpora frankističkim snagama, ali i kao patrijarhalnoj utopiji kojoj prijeti slom. Atribucija "đavoljeg jezika" u naslovu romana odnosi se bez sumnje na kastilski, dok katalonski jezik postaje metonimijom superiorne, arkadijski idealizirane kulture u nestajanju, što je proces potaknut ukidanjem autonomije. Za Francovu intervenciju to je zasigurno bilo dovoljno.

Time je knjiga o umjetniku u ratu postala sjecištem kompleksnih izvanknjiževnih okolnosti, ali i poveznicom dviju intelektualnih sudbina, češkog pisca i hrvatskog prevoditelja, kao značajnih svjedoka jednog osebnog europ-

skog vremena. U vrijeme kada je objavljen Njemečekov roman, Marko je Fotez putovao europskim kazalištima bilježeći dojmove s aktualnih kazališnih manifestacija. Stavljajući u suodnos dva dnevnička putopisa nastala u doba "sumraka Europe" – Njemečekov fiktivni i zabranjeni zapis o španjolskom građanskom ratu i Fotezov stvarni zapis s putovanja po europskim ratnim kazalištima Italije i Njemačke, objavljen 1944. pod naslovom *Theatralie*, u radu će se pratiti trijadni odnos autor-junak-prevoditelj, obzirom na reprezentaciju ratne Europe.

Aleksandar Lukić

Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd

alukic85@gmail.com

Jaša Prodanović u Drugom svetskom ratu

Publicista, književni kritičar i politički delatnik Jaša Prodanović bio je jedan od najistaknutijih boraca za uspostavljanje republikanskog oblika državnog uređenja jugoslovenske države nastale 1918. Bez obzira na politički neuspeh Jugoslovenske republikanske stranke (čiji je jedan od osnivača bio 1920) tokom političkog života Kraljevine Jugoslavije 1920–1941, ostao je uporni borac za uspostavu federativne republike jugoslovenskih naroda. Od svojih načela nije odstupao ni onda kada je bilo najteže za politički rad, u vreme šestojanuarske diktature i tokom Drugog svetskog rata. U radu će biti prikazano njegovo delovanje uoči i tokom Drugog svetskog rata u Jugoslaviji, sa posebnim osvrtom na njegovu ulogu krajem rata i delovanjem u Narodnom frontu Jugoslavije 1944–1945.

Petar Macut

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb
petarma@net.hr

Julije Makanec kao pročelnik za duhovni odgoj Ustaške mladeži

Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske pod paskom Ustaškog pokreta došlo je do cjelokupne reorganizacije društva pod njihovom kontrolom. Posebnu pozornost pridavali su mladeži koja je trebala biti odgajana u novoj državi u novom 'ustaškom duhu' koji je 'najjasnije' izražen u ustaškim načelima. U tu svrhu osnovana je posebna organizacija unutar ustaškog pokreta – Ustaška mladež. Julije Makanec (1904-1945), filozof i političar, gotovo od samoga početka bio je uključen u rad te organizacije. Krajem 1941. godine imenovan je stožernikom muške ustaške mladeži za Stožer Bilo Goru (sjedište u Bjelovaru), da bi već u siječnju 1942. bio promaknut na dužnost odjelnog upravitelja za duhovni odgoj u Upravnom zapovjedništvu Ustaške mladeži u Zagrebu. Reorganizacijom djelovanja Ustaške mladeži koja će se provesti sredinom 1942. Makanec zauzima isti položaj unutar organizacije samo što je naziv odjelnog upravitelja zamijenjen nazivom pročelnika. Svojim intelektualnim radom kao autor niza brošura političko-propagandne provenijencije znatno je utjecao na sadržaj ideološke izgradnje mladeži koja je djelovala unutar te organizacije. Rezultati istraživanja potvrdit će važnost njegovog djelovanja unutar organizacije Ustaške mladeži, što će doprinijeti njegovom daljnjem napredovanju u hijerarhiji Ustaškog pokreta. Na taj način otvaramo dva do sada neistražena područja historiografije o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj: djelovanje Julija Makanca i organizacije Ustaške mladeži.

Ivan Majić

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

imajic@ffzg.hr

Intelektualac kao negativni dijalektičar: paralelno čitanje Adorna i Krleže

Iako analize tekstova različitih diskurzivnih formacija (konkretno, filozofska i književno-esejistička), a time nužno i analize različitih funkcija koje se u tekstovima pojavljuju (nerijetko zbog te različitosti) ne uspijevaju zadovoljiti kriterije uspostavljanja interpretativnog polazišta, s čitanjem Adorna i Krleže to nipošto nije slučaj. Postoji, naime, nešto zajedničko u pozadini tekstova što ih ova dva autora posve iz različitih konteksta potpisuju. Osnovno polazište ovoga izlaganja temelji se na pretpostavci da je taj zajednički element povezan s implicitnom prisutnosti Drugoga svjetskoga rata te svim povijesno-političkim, ali i socijalnim, moralnim te filozofskim reperkusijama toga događaja. Središte analize će stoga biti koncentrirano s jedne strane na djela *Dijalektika prosvjetiteljstva* (s Maxom Horkheimerom), *Minima moralia*, *Negativna dijalektika* Theodora Adorna, a s druge na pomnom čitanju brojnih eseja (*Eseji I-VI*), polemičkog teksta *Dijalektički antibarbarus* te *Dnevnika* iz 1943. Miroslava Krleže s naglaskom na one tekstove koji su nastali tijekom razdoblja 1939-1947. ili su pak direktno motivirani događajima iz navedenog razdoblja. Kao središnji problemski sklop nužno se pojavljuje onaj posvećen ulozi i značaju intelektualca poglavito u odnosu na ratna zbivanja. Drugim riječima, i za Adorna i za Krležu, jedan od ključnih etičkih zahtjeva svakoga pisanja nakon Drugog svjetskog rata nalazi se u prokazivanju i demaskiranju onih retoričkih strategija čija je hipokrizija znatnim dijelom odgovorna za stvaranje preduvjeta koji će rezultirati ratnom katastrofom. Za Adorna (i Horkheimera) jedan od uzroka toga događaja krije se u konceptu „prosvjetiteljstva koje je totalitarno“ čija dehumanizacijska strategija, iako proklamira suprotno, poništava subjekta svodeći ga na brojku. S tim u vezi bliska je i Krležina ambivalentna pozicija „intelektualca kao prosvjetitelja“ i istovremeno „kritičara intelektualacā kao prosvjetitelja“ koja je u ovom čitanju dovedena u vezu sa sličnim Adornovim položajem koji je obilježen ustrajnom kritikom svakog oblika totalitarnoga mišljenja.

Olga Manojlović Pintar

Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd

olgasasa@eunet.rs

Španija, rat i revolucija

Španski građanski rat je u javnom polju decenijama percipiran kao dramatičan politički događaj, složeni društveni fenomen, ali i kao važna etapa u istorijskom procesu koji je obeležio čitav 20. vek. Brojni uglovi posmatranja i analize, koji su nužno uključivali sagledavanje kompleksnih uzroka koji su rat izazvali, kao i posledica i nasleđa koje je ostavio, stavljali su ga (i danas ga postavljaju) u centar svakog razmišljanja o ideološkim konceptima i političkim praksama savremenih društava. Različita tumačenja načina na koji je u toku tri godine trajanja rata problematizovan odnos monarhista i republikanaca, centralista i federalista, nacionalista i socijalista, komunista i anarhista, ateista i klerikalaca, predstavljala su okvire sistema vrednosti svakog društva koje je Španski građanski rat diskutovalo, ili ga je nasilno brisalo iz javnog diskursa. Različita vrednovanja sukoba u kome su reformske i revolucionarne ideje suprotstavljene anahronim i autističnim društvenim konceptima i njihovim promoterima, uobličavala su odnos prema prošlosti i konsekvantno prema sadašnjosti, konstituišući lične i kolektivne identitete. U radu će biti razmatrani stavovi jugoslovenskih intelektualaca o dešavanjima u Španiji u periodu trajanja građanskog rata. Suprotstavljena mišljenja i vrednovanja događaja i ličnosti koji su aktivno učestvovali u sukobu 1936–1939. ukazivali su na ideološka razmimoilaženja i političke sukobe koji su kulminirali izbijanjem rata u Jugoslaviji 6. aprila 1941. Razlike u tumačenjima snažno su profilisale idejne okvire koji su se zasnivali na podršci, odnosno osudi rata u Španiji.

Miodrag Maticki

Institut za književnost i umetnost, Beograd
maticki.miodrag@gmail.com

Književnost na rubovima rata. Hibridnost memoarske, dnevničke i esejističke proze. *Pogled maloumnog – eseji* Bore Ćosića (Zagreb 2001)

U godinama kada su narodi bivše Jugoslavije, intelektualna elita, počeli da razmišljaju o jasnijem određivanju prema narodnooslobodilačkom ratu i njegovim ideološkim posledicama, te počeli da razmišljaju o promenama i države i sistema, započelo je i u literaturi slobodnije osvetljavanje pojedinih epoha poratnog razdoblja, da pomenem tek talas romana i svedočanstvene proze o Golom otoku, ili pak političko-satirični teatar poput onog u Beogradu na Zvezdari. Povedeni Krležinim naknadnim dnevnikom, znamenitiji pisci okrenuli su se žanrovski hibridnoj prozi, kombinujući dokumentarnost, stil dnevničkog slikanja događaja, sećanja, memoaristike, pa i esejističkog promišljanja kada je reč o pojmovima ketman (uvek su u tom kontekstu pisali o drugima), često zaboravljajući na lični doprinos ovome fenomenu. Takva se proza rado čitala, bila je zastupljena u feljtonistici, uporedo je cvetala sa prozom romansirane istorije, u boljem slučaju sa istorijskim romanom.

Institut za književnost i umetnost iz Beograda, u saradnji sa Institutom za književnost iz Sarajeva i kolegama iz Hrvatske, nimalo slučajno održao je 1991. godine naučni skup o istorijskom romanu, a štampani zbornik pod istim naslovom, objavljen je u Tuzli 1992, ali je rat vođen na tim prostorima učinio da se tiraž uništi. Početkom 1996, supruga sekretara Instituta iz Sarajeva Fahre Trtka donela je i predala mi, kao uredniku zbornika, sačuvan rukopis spreman za štampu i zbornik je objavljen te godine i nosi, što je jedinstveni slučaj, dve godine izdanja: 1992. i 1996.

Rat vođen na prostorima bivše Jugoslavije još u većoj meri je pospešio cvetanje proze pisane u znaku prepletenih hibridnih žanrova – sećanja, memoara, dnevnika i eseja. Autori koji su svojim delima želeli da se odrede prema događajima koje je prouzrokovao Drugi svetski rat krenuli su sa nizom knjiga u kojima su, sa naknadnom pameću, pokušavali da sagledaju

svoje učešće u sudbonosnim zbivanjima tokom i posle Drugog svetskog rata (više romana i desetak knjiga sećanja Dobrice Ćišića) ili da izlože svoje kritičko viđenje propadanja tekovina građanskog društva posle Drugog svetskog rata (šestoknjžje *Efemeris* i niz knjiga sećanja Dejana Medakovića koje nastavljaju da izlaze i posle njegove smrti). No, kada je reč o srpskoj književnosti, to su mahom bili autori koji pišu u matici želeći da sebi odrede mesto u zbivanjima koje opisuju i kritički sagledavaju, dobrim delom suprotstavljajući se pristupima kritičara koji, verni principima odanosti dnevne politike, po ko zna koji put bivaju spremni da žrtvuju pisca radi njegovih političkih nazora ili postupaka koji nemaju uvek direktne veze sa literaturom. Po tonu i načinu pisanja, po angažmanu proze, ovi su autori slični autorima koji su tokom ratova vođenih na Balkanu u poslednjoj deceniji 20. veka postajali apatridi, koji su niz godina dok je rat trajao, pa dok su trajale ili još traju njegove posledice, izbivali iz Srbije. Kako su oni pisali na rubovima rata, iz godine u godinu sve više udaljeniji od stvarnih događaja i zbivanja u matici, oni se i razlikuju po sve nesigurnijem određivanju svoje naratorske pozicije, po postepenom napuštanju postulata koji su i bili početni njihov credo i motiv opredeljivanja za apatridstvo. Njima posebno pogoduju hibridni žanrovi i stvaralačke slobode koje takvi žanrovi pružaju. U istom periodu cveta i istorijski roman pisan bez distance, često dogmatski ustrojen, najneuspešiji kada ga pišu oni sa rubova rata, a ne oni koji su direktno rat doživljavali. Tako se u tim romanima, bez obzira sa koje od tri strana potiče autor, javlja isti tip dobrovoljca, ponavljaju se stajalice scene i sve, najzad, liči na “fabrikovane” romane o Golom otoku, u kojima su se ponavljale klišetirane scene mučenja logoraša, “doživljavane” sa patetikom, pogotovu kada je autor romana o Golom otoku bio mladić koji se u vreme Golog otoka nije ni rodio. Za kulturološki pristup literaturi daleko je zanimljivija proza koja je u znaku sažimanja hibridnih žanrova – sećanja, dnevnika, memoara i eseja. Gotovo da su se pisanja takvih knjiga latila gotovo sva značajnija pera autora koji su rat posmatrali sa distance, u čijim je delima oslikan zanimljiv svet emigranata, njihova okupljanja, njihova glad za informacijama, njihovo stalno tumananje Evropom po kružnici omeđenoj rubovima rata. Ovaj tip proze posebno je oživeo posle 2001, kada su autori osetili potrebu da se vrate i iznova uključe u književne tokove svoje nekadašnje matice, smatrajući da samo knjigom mogu

da objasne sebe, svoj postupak kritičkog sagledavanja onoga što se zbivalo u matici, svoje apatridstvo. Dobrim delom, počev od pravdanja svog odnosa prema jeziku (u početku među piscima samoizgnanicima vladala je floskula da jezik nije važan za pisca, da je njegovo poreklo tamo gde živi), oni pokušavaju da objasne i potonje promene svojih stavova, o jeziku na primer, polako napuštaju silovanje sopstvenog jezika kako bi se uključili u književnost novog okruženja, menjaju svoj pristup ocenama istorijskih zbivanja i iskazuju težnju da se iznova povrate matici i književnim tokovima matice kojima su nekada pripadali. Težište svoje kritike oni sad sve više prebacuju na ideološki posuvraćen sistem jednopartijske države, zaboravljajući da su, do rata devedesetih godina 20. veka, u tom sistemu zauzimali značajne kulturološke i partijske pozicije, da je taj sistem pri kraju bio dosta benigan, da su mnogi tadašnji izvikani “desidenti” objavili više knjiga u tom vremenu nego posle 2001. godine.

Važno je istaći da među piscima koji su slobodu svog stvaralaštva potražili u samoizabranom apatridstvu, nalazimo značajna imena srpske literature čija dela, a pogotovu paradigmatičke odlike epohe koju čine dve decenija na razmeđu vekova, ne mogu biti izučavani valjano ako se zaobiđe njihova proza pisana hibridnim žanrovima o kojima je reč. Da pomenem dela Bore Ćosića, Mirka Kovača, Vidosava Stevanovića, Arsenija Jovanovića. Svima njima na raspolaganju je svakako bilo delo Milana Kundere, niz njegovih romana (ciklus: *Smešne ljubavi*, *Knjiga smeha i zaborava*, *Nepodnošljiva lakoća postojanja*, te *Neznanje* iz 2000. godine), za koga egzil predstavlja veoma važnu pojavu 20. veka. Kundera posebno ističe magičnu temu velikog povratka u rodnu zemlju, uz sumnju da je posle dvadeset godina egzila povratak nemoguć, jer je egzilant rezultat dekonstrukcije i konstrukcije i opire se svakom ograničenju. To jeste pitanje ne puke nostalgije i bola savremenog egzila, već gubljenja i (ne)nalaženja identiteta. Za Edvarda Saida književnost egzila zauzela je mesto kao topos ljudskog iskustva, u nizu sa književnošću o avanturama, obrazovanjima i otkrićima. Said razlikuje pojmove *izgnanik*, *izbeglica*, *iseljenik*, *emigrant* (Edvard Said, “Razmišljanja o izgnanstvu”, *Polja: časopis za književnost i teoriju*, god. LIII, br. 452, 2008, 33). Vera Linhartova se na konferenciji u Francuskom institutu u Pragu 1993. godine posebno pozabavila “oslobodilačkim egzilom”, razlikujući prinudni od dobrovoljnog egzila, koji može biti bekstvo od okolnosti koje

predstavljaju opasnost, tako i dobrovoljni odlazak u drugu, bolju sredinu, što podrazumeva nepripadanje, apatridnost, kao vid slobode (Vera Linhartova, "Pour une ontologie de l'exil", <http://www.france.czIMG/pdf>). Delo Bore Ćosića *Pogled maloumnog* (Meandar, knj. 54, Zagreb 2001) izdvojeno je zbog junaka ovog hibridnog dela. S jedne strane, Ćosić piše o Tomasu Manu, o njegovoj sudbini izgnanika i pisca, a s druge, o Đerđu Lukaču, misliocu "u dosluhu sa zlom", koji ga podseća na Manovog Feliksa Krula. U tom esejističkom prostoru Ćosić teži da objasni sebe, svoje godine apatridstva, da iznađe smisao radikalnih postupaka kada je reč o slobodi stvaralaštva.

Ivica Matičević

Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Zagreb
 imaticev@hazu.hr

U procijepu ideologije i estetike: slučaj Vinka Nikolića

Angažiranost hrvatskog pjesnika i kritičara Vinka Nikolića u zagovaranju književnog i kulturnog modela proizašlog iz ideologije ustaške vlasti bila je vidljiva u nizu njegovih kritičkih napisa i eseja, sa središnjim djelom *Nacionalni zadatci književnosti. Književni nacionalno-odgojni članci* (Zagreb 1944). Ideološka svijest o nužnosti uvođenja aspekta dužnosti i obveze spram potreba domovinske izgradnje i ustaške borbe za narodnu slobodu u djelovanju hrvatskih pisaca osnovica je Nikolićeva nacionalističkog algoritma za procjenu, opis i reviziju ljestvice književnih vrijednosti, odnosno osnovica za stvaranje idealnog popisa poželjnih i nepoželjnih pisaca i djela. S druge strane, u njegovim se konkretnim kritičkim prikazima i neposrednim kritičkim ocjenama zamjećuje prvenstvo estetičkog kriterija u gradaciji mogućih kriterija za ocjenu književnog djela (sociološkog, etičkog, vjerskog, ideološkog...). Rad će pokušati predočiti, slijedom analize i komparacije niza odabranih autorovih tekstova, raskorak između Nikolićeve teorije i prakse, između njegove odanosti ideološkoj struji i privrženosti estetičkoj matrici, odnosno procijep koji nastaje između privlačnosti ideologije i vjere u umjetnost, te na temelju toga pokušati pronaći odgovor na pitanje zašto projekt ideološke, tzv. ustaške književnosti nije uspio. U širem smislu otvorit će se kritička perspektiva za određivanje naravi odnosa ustaške vlasti spram projicirane književne proizvodnje kao dijela kulturnog života za NDH.

Željko Milanović

Filozofski fakultet u Novom Sadu

zeljko@ff.uns.ac.rs

Rat dolazi dugo. Pisanje *Odjeka Šumadije* o ratu tokom 1941. godine

U periodu od 1937. do 1941. godine u Kragujevcu je uređivan i štampan list *Odjek Šumadije*, samoreprezentovan kao „nezavisan informativni list za društvena pitanja“. *Odjek Šumadije* je jedini lokalni list u Kragujevcu u ovom periodu. Njegov urednik, Milovan R. Pantović, štampaće list neujednačenim ritmom koji je zavisio prvenstveno od novčanih sredstava. List je negovao krajnje neobičnu koncepciju koja, između ostalog, spaja neprekidne apele za pomaganje siromašnima i gladnima, vesti o nemoralu pojedinaca, zvanična saopštenja policijskih i vojnih vlasti.

Naš rad istražuje pisanje *Odjeka Šumadije* tokom 1941. godine, odnosno način na koji je javnost Kragujevca mogla da prati približavanje rata, kao i literarnu reprezentaciju rada ovog lista u romanu *Sluge hirovitog lučonoše* Mirka Demića. Novinarski jedinstvena koncepcija sučeljava se sa savremenom literarnom vizijom da bi potvrdila naše nedoumice o sudbini jednog intelektualca i jednog grada, u prošlosti i sadašnjosti.

Aleksandar Miletić

Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd

samiletic82@gmail.com

Milovan Đilas (1939-1947): ilegala, revolucija, vlast

Milovan Đilas je bio jedna od ključnih ličnosti jugoslovenskog komunističkog pokreta. Kao vodeći partijski ideolog ostavio je značajnog traga u periodu pre, za vreme i neposredno posle Drugog svetskog rata. Važio je za intelektualca i čoveka od pera koji je svoje iskustvo koristio u jačanju politike jednog pokreta koji je ne samo osvojio vlast nego i izgradio novi sistem i državu. Tema ovog rada je analitička obrada delovanja Milovana Đilasa u periodu od 1939. do 1947. godine. Kroz predratni ilegalni rad u partiji, revolucionarni rat, preuzimanje vlasti i participaciju u rukovodstvu nove države analiziraćemo udeo intelektualne strane Đilasove ličnosti. Pokušaćemo da objasnimo kako je Đilas kao marksistički intelektualac, revolucionar i partijski ideolog video događaje i procese navedenog perioda i kako se to praktično ispoljilo na političkom terenu.

Goran Miloradović

Institut za savremenu istoriju, Beograd

miloradovic@absolutok.net

Ideološke i političke posledice Drugog svetskog rata na pripadnike grupe „Zenit“

Avangardna umetnička grupa „Zenit“ nastala je kao jedna od brojnih reakcija evropskih intelektualaca na efekte Prvog svetskog rata, a pre svega na ruiranje moralnog sistema vrednosti. Tu stvaralačku grupu karakterisali su heterogenost u nacionalnom i kulturnom smislu, snažni međunarodni kontakti, radikalizam stvaralačkog izražavanja i ambicija da se postigne određeni društveni efekat, pre svega u humanističkom i antiratnom smislu. To je izražavano kroz svojevrsnu ideologiju otpora evropskoj civilizaciji u ime „balkanstva“ i afirmaciju stvaralačkog potencijala Slovena i balkanskog čoveka. Time se pokret deklariseo kao integracijski i nadnacionalan, a s druge kao direktno poricanje evropskih intelektualnih, društvenih, političkih i moralnih vrednosti. Od svog nastanka „zenitizam“ se nalazio u opoziciji vladajućim krugovima i na društvenoj margini, izrugujući se i kritikujući elite Evrope i Kraljevine SHS, sve dok nije bio zabranjen usled koketiranja sa marksizmom, što će reći – zbog levičarenja. Promena ideološkog ambijenta u Evropi tokom tridesetih godina odrazila se i na nekadašnje „zenitiste“, tako da oni počinju da se kreću udesno, orijentišući se sve više ka nacionalizmu, dok je Drugi svetski rat doveo do novih, još dubljih razočaranja i potpunog prekida međusobnih odnosa nekadašnjih članova grupe „Zenit“. U fokusu izlaganja nalaze se dve osobe: književnik i lider grupe „Zenit“ Ljubomir Micić (1895-1971) i književnik i „zenitista“ Marijan Mikac (1903-1972), koje su istorijske okolnosti odvele daleko od zajedničkog polazišta. Micić je tridesetih godina pokrenuo časopis *Srbijanstvo*, tokom rata se povukao iz javnog života, a posle Drugog svetskog rata u Jugoslaviji je bio odbačen i zaboravljen jer je smatran za srpskog nacionalistu, fašistu i rasistu. Mikac je tokom Drugog svetskog rata u NDH bio dobro situiran na mestu ravnatelja Državnog slikopisnog zavoda „Croatia film“, a život je završio u inostranstvu, kao urednik časopisa hrvatske ekstremne emigracije *Obrana*, nasledivši na tom mestu Vjekoslava Luburića Maksa. Utoliko se može reći da je Prvi svetski rat, pored ostalog, rodio „zenitizam“, a da su ga Drugi svetski rat i okolnosti koje su do njega dovele – sahranili.

Olivera Milosavljević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

motm@eunet.rs

Srpski intelektualci i rat 1935-1945.

U ovom tekstu će biti reči o odnosu srpske intelektualne elite prema budućem ratu u drugoj polovini tridesetih godina XX veka, a zatim i o ocenama rata tokom njegovog trajanja. Biće razmatrani stavovi intelektualaca različitih ideoloških orijentacija prisutnih na srpskoj intelektualnoj javnoj sceni u međuratnom periodu – levičarske, liberalne, konzervativno-nacionalističke i profašističke. Analiza će se odnositi na njihovu percepciju strana (pretpostavljenih saveza) u budućem sukobu, razumevanje pojmova fašizam/militarizam/neutralnost, zatim relacije antifašizam/pacifizam, kao i razlike u obeležavanju potencijalnih izazivača budućeg sukoba. U toku rata bi se pratila eventualna evolucija stavova istih autora. Kao ilustracija različitih ideoloških struja, biće analizirani najznačajniji predstavnici među javno eksponiranim srpskim intelektualcima (Marko Ristić, Đorđe Tasić, Miloš Crnjanski, Svetislav Stefanović...).

Giuseppe Motta

University Sapienza of Rome

Giuseppe.Motta@uniroma1.it

Professor De Azcarate and the Protection of minorities. Some reflections on the question of nationality in Yugoslavia

The second world war meant the end of an important experiment made by the League of Nations in the field of international relations, including the innovative treaties concerning the protection of minorities. During the interwar period and after the outbreak of the war, therefore, many jurists, historians and intellectuals gave life to an interesting debate about the rights of minorities: Lucy Mair (anthropologist, London School of Economics), A. De Balogh (publicist and legal advisor), Jacques Fouques Duparc (ambassador), M. A. de Lapradelle (professor of Law, university of Paris), Robert Seton-Watson, Carlyle McCartney (British historians), Oscar Janowski (professor of history at New York City College). An important contribution came from Pablo De Azcarate, a Spanish professor of Law who later became director of the minority section of the League's secretariat. In 1945, De Azcarate wrote a book about his experience as member and director of the minority section of the League, and commented the evolution of minority questions in Europe, focusing on different countries, for example, on Yugoslavia. This study gives a detailed description of the work of the League and on the particular issues that Yugoslav case presented in the field of nationalities.

Šime Pilić

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

spilic@ffst.hr

Intelektualci i rat u spisima i zapisima braće Božidara i Nikole Adžije

Karl Mannheim, kao tipičan predstavnik teorija elita, najveći značaj pripisuje intelektualnoj i političkoj eliti. Suvremena sociološka istraživanja pokazuju da humanističku inteligenciju kao stvaraoca ideja nositelji društvene i političke moći nastoje dovesti u svoju službu i/ili kontrolu. „Sreća je, međutim, po čovječanstvo i čovječnost da je uvijek bilo pojedinaca koji su umjeli i smjeli prekoračiti i takva ograničenja i da, bez zaziranja od posljedica, dođu u sukob s postojećim...” (*Sociološki rečnik*, Beograd 2007: 196). Dio intelektualaca ne želi služiti nikome osim istini, a u određenim društvenim prilikama i pod cijenu vlastitog života. Jedan od takvih intelektualaca jest, revolucionar, kulturni radnik i publicist, Božidar Adžija (Drniš, 1890. – Zagreb/Dotrščina, 1941.). Hapšen je 1936., 1938. i 1939. godine. Režim Cvetković-Maček hapsi ga 30/31. ožujka 1941., a po dolasku Nijemaca i formiranja NDH u okviru okupacijskog sistema, predan je ustašama. Strijeljan je u Dotrščini 09.07.1941. zajedno s Keršovanijem i Pricom. Njegov 15 godina stariji brat Nikola – Nine, zaslužan za otkrivanje talentiranosti Meštrovića, vodio je desetljećima dnevničke bilješke od kojih mu je posthumno objavljen *Dnevnik: 1941.-1950.* (Drniš 2005). Nine je za Božinu smrt doznao iz novina 11.07.1941., a isti dan bilježi: Božo je „sav svoj život proveo u radu, na knjizi“, bio je „neopasni ideolog“ s velikom ljubavlju „prema radnom narodu“, idealist, „volio je tamnicu nego ministarsku stolicu“. U svom publicističkom radu B. Adžija angažiran je protiv rata i fašizma. Još u članku „Najpreče potrebe današnjice“ (*Odjek*, 1935.) među osnovna i goruća pitanja Adžija ubraja borbu protiv fašizma, a „za slobodu i ravnopravnost naroda, za temeljna demokratska i građanska prava“. Ukazuje da se ne treba pozivati „na sociologe i druge učenjake“ jer je „poznato, da je radništvo jedna društvena klasa, a ne stalež, i ona kao takova nikako ne može imati zajedničke niti koordinirane ekonomske i socijalne interese sa industrijalcima, bankarima i veletrgov-

cima makar pripadali istom narodu“. U *Književniku* (1/1936.) objašnjava gdje treba tražiti „genezu ideje o narodnom frontu slobode“ koji ima nositi „izrazito protufašističko obilježje“, a za mir, slobodu i demokraciju, te tako nastavlja do kraja života. U jednom pismu bratu Nini veljače 1941. piše: „Ti i sam vidiš u kakvim vremenima živimo... Proživjeti ćemo još jedan vrlo težak i mukotrpan *provizorij*, ali tko će ga preživjeti, taj će imati pravo da očekuje mnogo ljepšu i sretniju sutrašnjicu. U tom očekivanju i u borbi za nju, smisao je našeg života.“

Božo Repe

Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani

bozo.repe@guest.arnes.si

Intelektualci, političke stranke i grupacije u Sloveniji u predvečerje Drugog svjetskog rata

U Sloveniji je, u drugoj polovini tridesetih godina, ideološka i politička rascjepljenost eskalirala, a tradicionalne političke grupacije počele su da se raspadaju. Jedan od ključnih razloga bilo je opredjeljenje za fašizam (nacizam) na jednoj, ili komunizam na drugoj strani. Strah od nacizma postao je opipljiv nakon Anschlusa, kad su granice Reicha pomaknute na Karavanke. Kao i u drugim dijelovima Europe, i ovdje su samo rijetki pojedinci vjerovali u parlamentarnu demokraciju. Postale su primamljive ideje koje su rješenje društvene problematike tražile u dirigiranom planskom privređivanju (korporativizmu) i ukidanju podjele vlasti. Intelektualci, koji su tražili alternativna rješenja, bili su u manjini i nisu imali bitan utjecaj na događanja. Građanske stranke, uključujući i vodeći SLS, izgubile su političku moć krajem tridesetih godina. Nisu bile u stanju da odgovore na izazove krize, kao ni rata u Europi. Slovenski političari uglavnom su vjerovali u očuvanje Jugoslavije, ali su bezuspješno tražili i „alternativna“ rješenja u slučaju okupacije (status protektorata, kakvog je imala Slovačka), što ih je na kraju odvelo ili u emigraciju ili u kolaboraciju. Kao suprotnost defetističnoj politici građanskog tabora, uspostavio se novi politički blok pod vodstvom komunističke partije.

Radikalni dio katoličkog tabora, koji je bio izrazito antikomunistički usmjeren, postavio si je kao cilj, u situaciji ugroženosti izvana, dovršenje apsolutne katolizacije cjelokupnog društvenog života, koje je, po uzoru na ideje dr. Antona Mahničā, izvodio do kraja Prvog svjetskog rata. Najutjecajniju ulogu tu su imali katolički intelektualci. Tradicionalno oponiranje između konzervativno-katoličkog i liberalnog tabora je, zbog slabosti liberala i jačanja ljevice, izgubilo svoje značenje, a sve više se preispitivala dilema koju je, kao i više puta tokom dvadesetih godina, zapisao vodeći katolički časopis *Slovenec*: da li će budućnost biti katolička ili komunistička. Na rubu političkih

polova stvarale su se grupe (lijevo krilo Sokola, kršćanski socijalisti, liberalno usmjerena grupa književnika i javnih radnika) koje su se, nakon napada na Jugoslaviju, povezale sa komunističkom partijom u Oslobodilački front, organizirale otpor i preuzele inicijativu za rješavanje slovenskog nacionalnog i socijalnog pitanja, što je komunistima omogućilo da postanu vodeća politička snaga i izvedu revoluciju. Intelektualci su se podijelili: veći dio otišao je u Oslobodilački front, manji dio pridružio se protupartizanskom (protukomunističkom) taboru, a neki su (više-manje bezuspješno) pokušavali opstati „u sredini“.

Barbara Riman

Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
briman@guest.arnes.si

Zora Ausec i slovenska nacionalna manjina u Rijeci

Zora Ausec, učiteljica, rođena je u Kobaridu 27. srpnja 1902. godine. Maturirala je u Tolminu 1923. godine i djelovala je u mjestima današnje Primorske Slovenije koja je u razdoblju od 1920. do 1943. godine bila u sastavu Kraljevine Italije. Kao učiteljica zalagala se za očuvanje slovenskog jezika i slovenske kulture. Radi naprednih ideja i upornosti u njihovom provođenju, bila je otpuštena iz službe. Emigrirala je u Kraljevinu Jugoslaviju i u tom je vremenu bila aktivna članica organizacije Trst, Istra, Gorica i Rijeka (TIGR). Nakon kapitulacije Kraljevine Italije 1943. godine, cijela njezina uža obitelj otišla je u partizane. Odmah nakon kraja Drugog svjetskog rata djelovala je u Trstu kao načelnica socijalne skrbi, a od 1946. godine živjela je u Rijeci gdje je radila kao učiteljica hrvatskog jezika.

Život Zore Ausec obilježila je borba za očuvanje prava na materinski jezik i kulturu. Nakon Drugog svjetskog rata zalagala se za pravo služenja materinskim jezikom, a svoje je ideje ostvarivala kroz djelovanje slovenske nacionalne manjine koja je bila aktivna u Rijeci. U Slovenskom domu KPD Bazovica okupljala je mlade i intenzivno radila s njima.

Rad će prikazati kako su život u Kraljevini Italiji u razdoblju najjače talijanizacije i Drugi svjetski rat utjecali na aktivnosti Zore Ausec. Vrhunac njezinog djelovanja je osnivanje Slovenskog doma KPD Bazovica u Rijeci, koji nosi ime mjesta pokraj Trsta gdje su streljana četvorica prvih antifašista.

Drago Roksandić

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

drago.roksandic@ffzg.hr

Ratni dani Vladana Desnice

Opus Vladana Desnice trajno je književno variranje na teme nasilja i rata. Imajući na umu činjenicu da je Desnica „poslijeratni pisac“, u zrelih ljudskim godinama, njegove književne refleksije neizbježno otvaraju pitanja njegove vlastite ratne biografike. (Jedna od vjerojatno najružnijih situacija u njegovu životu – kavanski sukob s Gustavom Krklecom – prelomila se na Krklečevim objedama na ratne teme.) Cilj je priopćenja rekonstruirati Desničinu ratnu biografiju, s težištem na situacijama i njihovim sociokulturnim i sociopolitičkim kontekstima, k tome, u čitavu razdoblju od 1939. do 1947. godine. Cilj, dakle, ne može biti sugeriranje „biografskog ključa“ za pristup njegovu književnom opusu. Radna je hipoteza da su proživljene situacije sa svim svojim upitnostima i ambivalentnostima jedino mogle (p) ostati trajnim motivima njegova književnog stvaralaštva. U tom će se kontekstu propitati i njegovo partizanstvo, s kojim on nikada nije „paradirao“, ali ga se nikada nije ni odricao.

Bekim Sejranović

Oslo

sejranovic@yahoo.com

Kako se od poslijeratne postane predratna generacija

Pripremio bih izlaganje koje se zasniva na tematici (u jednom segmentu) iz mog romana *Nigdje, niotkuda* (pogledati naslovnicu), a nazvao bih tu radnu tezu: *Kada i kako smo od poslijeratne generacije postali najprije predratna, a zatim opet poslijeratna.*

Dakle, radi se o tome kako smo odrastali u uvjerenju kako smo poslijeratna generacija i kako se u jednom trenutku sve nekako okrenulo i kako smo (pitanje može li se odrediti točno kada i zbog čega) postali najprije predratna, zatim ratna i evo sad opet poslijeratna generacija. Pitanje je opet hoće li (ili možda kada?) današnja poslijeratna generacija postati prijeratna i ratna? Da li ćemo biti u stanju prepoznati taj moment? Može li se onda reći da rat zapravo nikad nije ni prestajao. Prvi, Drugi, Hladni, Ekonomski... rat se samo nastavlja, a uloga intelektualaca u njemu je ponekad zastrašujuća.

Mateusz Sokulski

Doktorand, Institut za povijest, Sveučilište u Wrocławu
mateuszsokulski@gmail.com

Ratna iskustva osoba oko *Kulture*, najznačajnijeg časopisa poljske političke emigracije nakon Drugog svjetskog rata

Časopis *Kultura* bio je najznačajniji od svih periodika poljske političke emigracije nakon Drugog svjetskoga rata. Počev od 1947. mjesečnik bio je izdavan prvo u Rimu, a zatim u Parizu. Glavni urednik bio je Jerzy Giedroyc, koji je tijekom rata bio sekretar u poljskom veleposlanstvu u Bukureštu, a nakon evakuacije engleskog veleposlanstva krenuo je prema Turskoj pa kroz Palestinu do Egipta gdje se borio u Tobruku. S dolaskom Andersove Armije u Palestinu krenuo je u Italiju gdje je sudjelovao u sukobima na strani saveznika. Najvažniji suradnici Giedroyća, među koje spadaju slikar Józef Czapski, Zygmunt i Zofia Hertz, kao i ugledni pisac Gustaw Herling-Grudziński bili su zarobljenici u sovjetskim logorima od 1940. sve do 1941, kada su se na osnovi ugovora Sikorski-Majski iz lipnja 1941. priključili, u Sovjetskom Savezu formiranoj, armiji generala Władysława Andersa. Kroz Perziju i Palestinu te Mediteransko more stigli su u Italiju gdje su sudjelovali u borbama za oslobođenje te zemlje.

Jedan od najbližih suradnika Giedroyća bio je slikar svjetskog ugleda, veteran poljsko-boljševičkog rata 1920. Józef Czapski. Godine 1939. bio je mobiliziran u Poljsku armiju pa kasnije zarobljen od strane Sovjeta. Boravio je u logoru u Starobjelsku, a kao jedan od malobrojnih nije odveden u Katinsku šumu, gdje je ubijeno više od 20 tisuća poljskih časnika. Sudjelovao je kao delegat Poljske emigracijske vlade u radu Međunarodne katinske komisije 1943. godine. Svoje doživljaje iz Sovjetskog Saveza prikazao je u knjigama *The Inhuman Land* i *Starobielsk memoirs*.

Drugi poznati suradnik *Kulture* bio je Gustaw Herling-Grudziński, čuveni pisac, koji je još prije Solženjicina, 1951. godine, u svojoj knjizi *The world apart* prikazao istinu o sovjetskim koncentracijskim logorima. Godine 1940. tijekom bijega iz dijela Poljske koji su okupirali nacisti u sovjetsku okupacijsku zonu bio je uhapšen i odveden u logor u Jercevu. Godine 1942. priključio se Andersovoj armiji.

Kultura ne bi mogla postojati bez Zygmunta i Zofie Hertz koji su bili odgovorni za administrativne poslove i kontakte s intelektualcima čiji su tekstovi bili štampani u časopisu. Obojica su bili uhapšeni 1940. godine u dijelu Poljske okupiranom od strane Sovjeta i odvedeni u logor s prisilnim radom gdje su radili 14 mjeseci sve do ugovora Sikorski-Majski.

Osobe vezane uz *Kulturu* bile su kroz iskustvo sovjetskih logora svjedoci najvažnijih događaja 20. stoljeća, o kojima su svjedočili u brojnim zapisima. *Kultura* je imala golemi utjecaj u formiranju poljske patriotske elite u komunističkoj Poljskoj. Suradivala je s najznačajnijim intelektualcima toga vremena, između ostalog Albertom Camusom, Aleksandrom Solženjicinom, Simone Weil, Andreom Malrauxom i drugima.

Nebojša Stambolija

Institut za savremenu istoriju, Beograd

nstambolija@yahoo.com

General Pavle Jakšić – naučnik u uniformi

Tema ovog rada je Pavle Jakšić, proslavljeni partizanski borac i starešina – narodni heroj. Rođen je na međi Banije i Korduna, školovao se u Glini i Bjelovaru, a studije fizike i primenjene matematike završio u Beogradu. Želja za naučnim radom i usavršavanjem vodi ga u Pariz gde je diplomirao na Ecole superiere d'optique i postao prvi inženjer optike u Jugoslaviji. Obećavajuću naučnu karijeru prekida rat i okupacija Francuske zbog čega se Jakšić vraća u Jugoslaviju i uključuje u stvaranje prvih partizanskih odreda. Njegova najzapaženija ratna uloga je pozicija komandanta Sedme banijske divizije, posebno za vreme bitaka na Neretvi i Sutjesci. Posle rata je obavljao mnoge odgovorne funkcije u vojsci, a 1962. je penzionisan na sopstveni zahtev. Nakon penzionisanja se posvetio naučnom radu u kome je ostavio takođe značajan pečat. Duboko usađeni etički motivi i smisao za pravednost vodili su ga da se suprotstavlja i brani principe govoreći svoje mišljenje najmoćnijim ljudima u zemlji. Nepravda, malverzacije i materijalne privilegije nove elite su duboko pogađale Jakšića. Kroz ovaj se rad pokušava objasniti baš taj etički sklop intelektualca i u kojoj su meri te komponente njegove ličnosti uticale na određivanje životnog puta.

Veljko Stanić

Balkanološki institut SANU, Beograd

stanic.veljko@yahoo.com

Kultura i rat: Francuska i intelektualni krugovi Kraljevine Jugoslavije 1939-1941.

Polazeći od definicije kulture u međunarodnim odnosima američkog profesora Akira Irije po kojem je kultura „stvaranje i upotreba sećanja, ideologije, emocija, načina života, intelektualnih i umetničkih dela, kao i drugih simbola“, ovaj rad dovodi u vezu intelektualne krugove jugoslovenske države s kraja tridesetih godina prošlog veka sa duhovnim dilemama međuratne Francuske, ali i delovanjem francuske kulturne diplomatije u Jugoslaviji i borbom za politički uticaj u ideološki podeljenoj Evropi.

Fokus na prvim dvema ratnim godinama (1939-1941) implicira dve prelo-mne vremenske odrednice: 1) učešće Francuske u ratu i njen poraz u leto 1940, kome sledi uspostava režima u Višiju kao nosioca nove francuske paradigme; 2) topljenje jugoslovenske neutralnosti i kapitulaciju u proleće 1941. Slika Francuske u periodu 1939-1941. se analizira kao svojevrsan politički i kulturni (anti)model, zavisno od pozicije unutar intelektualne elite Kraljevine Jugoslavije s koje dolazi; naponi francuske kulturne diplomatije su vrlo veliki do poraza juna 1940, da bi se nastavili neformalnim francuskim kanalima u Jugoslaviji koji odbijaju da prihvate kapitulaciju.

Uz komparativni pristup unutar jugoslovenskog okvira i problematizovanje pitanja intelektualnih generacija (formiranih pre 1914, za vreme Prvog svet-skog rata ili tokom međuratnog perioda), ovaj rad na širem planu ne traga za pukim refleksima francuske misli u redovima domaće intelektualne elite, već za analizom zajedničkih duhovnih preokupacija evropske kulturne i po-litičke scene. Posebna pažnja je poklonjena delovanju Francuskih instituta u Beogradu i Zagrebu koji su tokom tridesetih godina izrasli u vrlo aktivne centre francuske kulturne diplomatije, ali i važne intelektualne kružoke po-litičkog i kulturnog života u Jugoslaviji.

Od izvorne građe važno je pomenuti dokumente Službe za francuske poslo-ve u inostranstvu (trenutno u Arhivu Ministarstva spoljnih poslova Fran-cuske u Parizu), koja je tokom međuratnog perioda bila na čelu francuske

kulturne diplomatije, kao i vrlo bogatu građu Francuskog konzulata u Zagrebu koja se čuva u Centru Diplomatskog arhiva u Nantu. Osim toga, rad je zamišljen kao analiza izvora Arhiva Jugoslavije i Arhiva SANU u Beogradu, kao i relevantnih korpusa građe kada je u pitanju intelektualna istorija uključujući različite brošure, časopise, prepisku, sećanja itd.

Davor Stipan

Muzeji Ivana Meštrovića, Galerija Meštrović, Split

davorstipan@gmail.com

Ivan Meštrović i Drugi svjetski rat

Rad prezentira presjek političko-ideološkog djelovanja hrvatskoga kipara Ivana Meštrovića za vrijeme pred, u tijeku, te nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Meštrović je već početkom 20. stoljeća za vrijeme studija u Beču bio nacionalno i ideološki gotovo definiran, te je tijekom čitavog životnog vijeka putem svoje umjetnosti, a pogotovo književnog stvaralaštva (kojim se također bavio) naglašavao vlastiti svjetonazor, političko-nacionalnu pripadnost, te ideološka stremljenja. Njegova stajališta po tom pitanju najbolje dočarava publikacija *Uspomene na političke ljude i događaje*, koja je u formi političkih memoara objavljena 1962. godine u Buenos Airesu. Prateći političke okolnosti na prostoru Balkana u razdoblju od prije Prvoga svjetskog rata pa do uspostave komunističke Jugoslavije, Meštrović raskrinkava velikosrpski imperijalizam i agresivnu srpsku politiku.

Sagradivši monumentalnu vilu na Mejama u Splitu 1939. godine, Meštrović prvotno bježi iz Splita u Zagreb poradi fašističke okupacije Splita, te nedugo potom biva uhićen od strane Pavelićevih ustaša. Sa svojim kolegom, hrvatskim slikarom Jozom Kljakovićem boravi određeno vrijeme u ustaškom zatvoru u Ilici u Zagrebu u kojem čeka smaknuće. Obojicu hrvatskih umjetnika iz zatvora spašava crkva, tj. Vatikan posredstvom čije intervencije u posljednji čas izbjegavaju gotovo sigurnu smrt. Meštrović pronalazi azil u Italiji, a nešto kasnije trajno se seli u Sjedinjene Američke Države u kojima dobiva počasno državljanstvo ondašnjeg predsjednika Dwighta Eisenhowera, te se zapošljava kao redovni profesor na Sveučilištima u državama New York i Indiani. Tek jednom nakon rata, a prije svoje smrti 1962. godine, Meštrović posjećuje svoju domovinu 1959. godine.

Drugi svjetski rat utjecao je i na živote njegove obitelji, pa mu je tako prva supruga Ruža Klein umrla u Zagrebu 1942. godine, dočim su mu brata Petra nešto kasnije zatvorile komunističke vlasti. Nakon rata Titova Jugoslavija poziva Meštrovića na povratak, no on striktno odbija živjeti u komunističkom okruženju. Interesan je i susret Meštrovića sa Alojzijem Stepincem

koji biva nepravedno zatvoren zbog tobožnjih veza sa ustašama, te sa Josipom Brozom Titom 1959. godine.

Pregled kako političkog djelovanja i razmišljanja, ideoloških stremljenja, kontakata, a tako i manifestiranja takvih okolnosti posredstvom umjetničkog izričaja u širem vremenskog rasponu, a naročito u vrijeme Drugoga svjetskog rata, predodredilo je životni put i iskristaliziralo čudoredne i nacionalne ideale jednog od najvećih hrvatskih i europskih umjetnika i intelektualaca Ivana Meštrovića.

Aleksandar Stojanović

Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd

acas109@gmail.com

Naučnik i politika: akademik Miloš Trivunac (1876-1944) između nacionalizma, nacizma i komunizma

Prof. dr Miloš Trivunac smatra se utemeljivačem srpske germanistike i jednim od najvećih jugoslovenskih lingvista u međuratnom periodu. Zbog svojih izuzetnih naučnih doprinosa izabran je za člana Srpske kraljevske akademije i Nemačke akademije nauka. Proglašen za izdajnika i petokolonaša, prvi ministar prosvete i vera u vladi Milana Nedića život je izgubio odlukom pobedničkog komunističkog pokreta koji je, stupajući na vlast, kao i u narednim decenijama, negirao sva dostignuća prethodnog poretka, gurnuvši u zaborav i naučno delo prof. Trivunca. Istorijski kontekst daje ozbiljne razloge za sumnju da jedan od najvećih srpskih intelektualaca u stvari nije lišen života zbog kratkotrajnog učešća u Nedićevoj vladi i saradnje s okupatorom već zbog svojih ideoloških, antikomunističkih stavova i aktivnosti, iz čega proizlazi potreba da se razmotri njegova društvena i politička delatnost u godinama neposredno pre i za vreme Drugog svetskog rata i u njoj potraže motivi koji su novu vlast mogli navesti da donese smrtnu presudu. Uvid u prvorazrednu, do sada nekorišćenu ili nedovoljno korišćenu arhivsku građu, ukazuje na to da je režim koji se uspostavljao u idejnim shvatanjima Miloša Trivunca, u kojima su dominirale vrednosti srpskog nacionalizma, i, iz njih proisteklom, načinu njegovog angažovanja, zaista nalazio te motive i, rukovodeći se njima, a ne stvarnom krivicom srpskog akademika, doneo odluku da ga pošalje u smrt.

Peter Svetina

Institut za slavistiku, Sveučilište u Klagenfurtu
peter.svetina@aau.at

Slovenski intelektualci i dječja književnost 1939-1947.

Kontinuitet i središnji dio kanona slovenske dječje književnosti iz razdoblja između Prvog i Drugog svjetskog rata čini u poslijeratnoj slovenskoj književnosti grupa autora koja prihvaća poslijeratnu političku opciju, a među njima su najpoznatiji Tone Seliškar i France Bevk. Autorica i autora iz međuratnoga razdoblja ima naravno mnogo, ali neki od njih nakon Drugog svjetskog rata otpadaju (ili su izbačeni) iz literarnog kanona.

Referat se bavi tematskim, motivskim i idejnim aspektima dječje proze i poezije između 1939. i 1947. godine, posebno s pripovijetkom *Pravljica o crnem šejku z rdečo rožo* (rukopis, štampan 2011.) partizana, disidenta i autora poznatih romana *Menuet za kitaro* (1975.) i *Levitan* (1982.) Vitočila Zupana, zatim s pjesmama iz zbirke *Živali in živalce* (1944.) novinara i urednika Radivoja Rehara i s pričama iz zbirke *Slike* (1945.) novinara i glumca Gustava Strniše, oca jednog od središnjih slovenskih poslijeratnih pjesnika Gregora Strniše.

Uz tematsku, motivsku i idejnu analizu djela referat postavlja i pitanje kakav su usud doživljavali spomenuti autori i djela u poslijeratnom slovenskom (jugoslavenskom) društvu.

František Šístek

Institut za povijest, Češka akademija znanosti, Prag
frantsistek@volny.cz

Češki intelektualci i suočavanje sa poslijeratnim progonom sudetskih Nijemaca

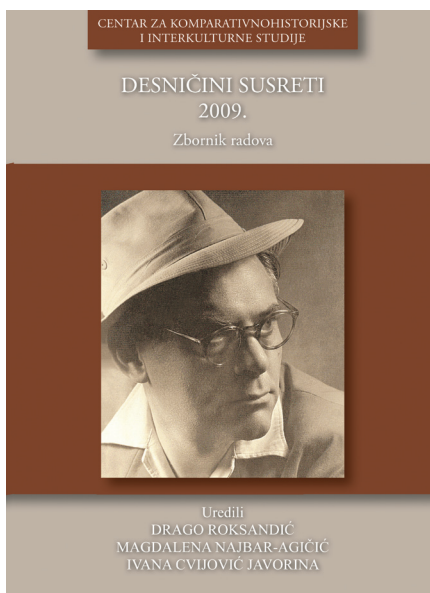
Ideja prinudnog iseljenja sudetskih Nijemaca iz čeških zemalja prihvaćena je tijekom Drugog svjetskog rata kod čehoslovačke vlade u londonskom egzilu kao najefikasnije rješenje nacionalnih i sigurnosnih problema koji su 1938-39. doveli do komadanja i nacističke okupacije zemlje. U poslijeratnom periodu (1945-1947) kada je (najprije u „divljoj“, onda u „organiziranoj“ fazi u suglasnosti sa zaključcima Potsdamske konferencije) sprovedena deportacija većine pripadnika njemačke manjine iz čeških zemalja (oko 3 milijuna), u javnom diskursu je postojao praktično apsolutni konsenzus da je ovaj čin nužan i opravdan. Glasovi protiv aplikacije principa kolektivne krivice bili su sasvim rijetki i oprezno intonirani (naprimjer novinar Michal Mareš). Nakon uspostave komunističkog režima 1948, prostor za potencijalne diskusije oko ove teme potpuno se zatvorio.

U znatno liberalnijoj klimi 1960-ih godina počele su se otvarati mnoge tabuizirane teme iz prošlosti. U periodu neostaljinističke „normalizacije“ nakon sovjetske okupacije (1969-1989), alternativni diskursi o prošlosti su ponovo eliminirani iz javnog prostora. Međutim, upravo u ovo vrijeme kristalizira se jedan novi, antinacionalistički i autokritički diskurs o prošlosti u krugu disidentskih intelektualaca isključenih iz javnog života kao i onih u emigraciji (prije svega kod pripadnika novog iseljeničkog vala nakon 1968. – pripadnici prethodnog velikog emigrantskog vala iz 1948. bili su znatno konzervativniji u svojim stavovima o pretkomunističkoj prošlosti). Problematika progona sudetskih Nijemaca (moralni problem primjene principa kolektivne krivice, pitanje pojedinih zločina tijekom progona i češko-njemačkog suživota uopće) postala je 1970-ih i 1980-ih jedna od ključnih tema intelektualnih rasprava povjesničara, esejista, filozofa i novinara u disidenstvu i emigraciji, gdje je istovremeno pokrenut dijalog o prošlosti s njemačkim povjesničarima kao i s liberalnijim organizacijama samih iseljenika. Ključni doprinos temeljnom preispitivanju i novom istraživanju

dali su između ostalih Jan Patočka, najutjecajniji češki filozof poslijeratnog vremena i prvi glasnogovornik Povelje 77, povjesničari Jan Křen i Ján Mlynárik (pseudonim Danubius) te trojica autora kritičke povijesti modernog češkog naroda koji su nastupali pod zajedničkim pseudonimom Podiven (povjesničar Milan Otáhal, politikolog Petr Pithart i psiholog Petr Příhoda). Razdoblje nakon 1989. konačno je omogućilo slobodu povijesnog istraživanja i javnih diskusija o progonu sudetskih Nijemaca. Desetljećima tabuizirana tema dobila je znatan i dugotrajan odjek u postkomunističkoj politici i kulturi. Neki istaknuti predstavnici dosadašnjih disidentskih krugova (V. Havel, P. Pithart i drugi) koji su se našli na najvišim državnim pozicijama više puta su javno osudili poratni progon njemačkih sugrađana. Pokrenute su brojne inicijative u pravcu pomirenja (češko-njemačka deklaracija o prošlosti iz 1997, spomenici žrtvama poratne odmazde itd.). Vrlo intenzivno se razvija plodna suradnja čeških, njemačkih i austrijskih povjesničara (češko-njemačka komisija povjesničara postigla je već tijekom 1990-ih konsenzus oko brojnih nerazjašnjenih pitanja). Refleksije progona se već dvadeset godina frekventno pojavljuju i u češkoj kulturi (romani, filmovi, likovna umjetnost). Pripadnici mlađih generacija pokrenuli su razne projekte s ciljem izučavanja zajedničke multietničke prošlosti na lokalnom nivou i očuvanja kulturne, povijesne i ekološke baštine područja koje su pretrpjele radikalne promjene stanovništva i brojne devastacije kao rezultat poslijeratne kolonizacije i industrijalizacije (udruženje Antikomplex i drugi). S druge strane, sa scene nije nestao ni konzervativno-nacionalistički diskurs koji je u nekim razdobljima (posebno u godinama prije ulaska u EU) odigrao zapaženu ulogu u političkom životu, zahvaljujući instrumentalizaciji strahova od mogućih imovinskih i financijskih zahtjeva prognanika i njihovih potomaka.

UPUTE SURADNICIMA ZA PISANJE PRILOGA U ZBORNIKU *DESNIČINI SUSRETI* 2012.

1. TEHNIČKE UPUTE

Svi prilozi moraju biti napisani na računalu, u nekoj od inačica programa MS Word (od MS Word 6.0 nadalje) ili u nekom od programa kompatibilnih s MS Word te trebaju biti snimljeni u formatu MS Word dokumenata (*.doc). Obavezno je korištenje latiničkog fonta **Times New Roman** (odnosno Times New Roman CE).

U tekstu priloga veličina slova je **12**, a prored **1,5**. U bilješkama veličina slova je **10**, a prored jednostruki (*single*). Tekst priloga autor treba poslati elektroničkom poštom ili dostaviti na CD-u.

Svaki rad mora sadržavati **sažetak** (između 1.000 i 1.500 znakova), **ključne riječi**, **popis literature** te **sažetak s naslovom i ključnim riječima prevedenim na bilo koji svjetski jezik**.

Molimo autore da radovi opsegom ne prelaze jedan arak (16 kartica). Ovisno o tehničkim mogućnostima, spremni smo u zbornik uvrstiti i određeni broj crno-bijelih priloga. Molimo da priloge šaljete odvojeno, u posebnom dokumentu, po mogućnosti u jednom od sljedećih formata: **.jpeg, **.gif, **.tiff ili **.bmp.

Budući da Zbornik prihvaća članke pisane bosanskim, crnogorskim, hrvatskim i srpskim jezičnim standardom, a Uredništvo zbog financijskih razloga ne može jamčiti kvalitetnu lekturu za tekstove koji nisu napisani na hrvatskom jeziku, najljepše molimo sve one koji su sami u mogućnosti osigurati lekturu svojih članaka da nam pomognu time što će nam dostaviti jezično lektoriran članak. Dakako, riječ je samo o molbi. Tehnička obrada u svakom slučaju ostaje naša obaveza.

2. UPUTE ZA PISANJE BILJEŽAKA

Prezime autora – verzal (velika tiskana slova)	Isto – kurziv
Naslov članka – kurent (obična slova)	Isti – verzal
Naslov djela – kurziv (udesno nagnuta slova)	n. dj. – kurziv
Naslov časopisa – kurziv	

Oznaka bilješke (fusnote) stavlja se iza interpunkcijskog znaka.

2.1. Citiranje knjige

- Ivan BASIĆ, *Od domus episcopi do kule Jankovića. Prostorni razvoj Kule Stojana Jankovića u Islamu Grčkom*, Zagreb 2010., 44.-55.

Kod broja stranice ne mora se koristiti kratica str., nego se samo piše broj stranice. Ako se navedeno djelo ponovno citira u sljedećoj bilješci, piše se: *Isto*, 60. (broj stranice).

Kad se isto djelo ponovno navodi u tekstu na drugome mjestu, treba upotrijebiti skraćeni naziv: Npr. I. BASIĆ, *Od domus episcopi do k. Jankovića*. Samo u kraćim radovima i s malo bilježaka može se upotrijebiti kartica *n. dj.* ako se od istog autora spominje samo jedno djelo: ISTI, *n. dj.*, 30.

2.2. Članci u časopisima

- Zvonko KOVAČ, „Poezija Vladana Desnice – Pokušaji intertekstualne analize”, *Republika*, 54/1998., br. 11-12, 93.-105.

Dakle, navodi se najprije ukupan broj godišta objavljivanja časopisa (54), zatim godina objavljivanja dotičnog primjerka (1998.) te naposljetku njegov broj (br. 11-12). Nakon podataka o časopisu slijedi broj stranice ili stranica (93.-105.).

2.3. Citiranje priloga u knjigama ili zbornicima radova

- Dušan MARINKOVIĆ, „Nove spoznaje o Vladanu Desnici”, *Desničini susreti 2005. – 2008. Zbornik radova*, (ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2010., 241.-254.

2.4. Citiranje novina

- „Vladan Desnica – pisac koji povezuje”, *Zadarski list* (Zadar), br. 3759, 20. IX. 2010., 2.

2.5. Citiranje arhivskih fondova

- Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Predsjedništvo zemaljske vlade (dalje: PRZV), 6-14/54-17089/1920., kut. 1.

2.6. Citiranje iz enciklopedija

- „Vladan Desnica”, *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda* (dalje: OEJZ), sv. 2., Zagreb 1977., 305.

Ako je u enciklopediji navedeno ime autora članka, ono se može navesti i u citatu, na način na koji se navode imena autora članaka u časopisima (ime i prezime ispred naslova članka, ime kurentom, a prezime verzalom).

2.7. Citiranje s World Wide Web:

- Vladan JOVANOVIĆ, „Članovi porodice Desnica u jugoslovenskim enciklopedijama i leksikonima” (<http://www.cpi.hr/download/links/hr/7319.pdf>).

2.8. Citiranje televizijske emisije:

- *TV interview. Misli 21. stoljeća* (Suočavanje s istinom, gost: Franjo Šanjek), urednik Branimir Bilić, Hrvatska televizija, Zagreb 29. 11. 1999.

Manifestacije “Desničinih susreta 2012.” financiraju se sredstvima Europske komisije (projekt “Preparatory actions for preserving and restoring cultural heritage in conflict areas in the Western Balkans for the year 2010”, EuropeAid/131266/C/ACT/MULTI), Fonda za razvoj Sveučilišta u Zagrebu (projekt “Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica: razvoj i perspektive”) te sredstvima Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport Grada Zagreba (Program javnih potreba u kulturi grada Zagreba za 2012.) i Ureda za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske.

Informacije o „Desničinim susretima 2012.“:
Branimir Janković, tajnik Pripremnog odbora
bjankovi@ffzg.hr
098-756-824

»**DESNIČINI SUSRETI 2012.**«
INTELEKTUALCI I RAT, 1939.-1947. GODINE

Nakladnik
Filozofski fakultet u Zagrebu
FF-press
I. Lučića 3, Zagreb

Za nakladnika
Damir Boras

Urednici
Drago Roksandić
Branimir Janković

Tehnički urednik
Boris Bui

Računalni slog
Marko Maraković

Naslovnica:
Pablo Picasso, Guernica (1937), Museo Reina Sofia, Madrid, Španjolska

Lektura i redaktura
Branimir Janković

Tisak i uvez
Hitra produkcija knjiga d.o.o.

rujan 2012.

ISBN 978-953-175-438-5

Jankovic Castle: historic site, generating sustainable development of the
Ravni Kotari region

Ova publikacija je izrađena uz pomoć Europske unije.

This publication has been produced with the assistance of the European Union.

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 814237